

Maija Pesäkivi, Viivi Tolvanen

Sijaisperheisiin sijoitettujen lasten ja perheiden biologisten lasten vuorovaikutuksen tukeminen leikin avulla

Opinnäytetyö

Sosiaalialan koulutusohjelma

Huhtikuu 2015

KYAMK
University of Applied Sciences

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Maija Pesäkivi & Viivi Tolvanen	Sosionomi	Huhtikuu 2015
Opinnäytetyön nimi		
Sijaisperheisiin sijoitettujen lasten ja perheiden biologisten lasten vuorovaikutuksen tukeminen leikin avulla		37 sivua 7 liitesivua
Toimeksiantaja		
Kymenlaakson Perhehoitajat Ry		
Ohjaaja		
Lehtori Auli Jungner		
Tiivistelmä		
Perhehoito on yksi lastensuojelun muodoista. Perhehoidossa sijoitettava lapsi muuttaa perheeseen, jossa voi olla jo valmiiksi biologisia lapsia. Sijoitetun lapsen tulo perheeseen on perheelle kasvun paikka, on opeteltava paljon uutta ja sopeuduttava erilaisiin tilanteisiin. Varsinkin perheiden biologiset lapset tuntevat usein olonsa uhatuksi joutuessaan jakamaan vanhempiensa huomion vieraan lapsen kanssa ja tästä johtuen perheissä voi syntyä vuorovaikutuksellisia ongelmia lasten välillä. Negatiiviset ajatukset ovat sallittuja, mutta ne eivät saa hallita perheen arkea ja perheenjäsenten välisiä suhteita. Lasten välistä vuorovaikutusta ja sen tukemisesta ei ole huomioitu mielestämme tarpeeksi perhehoidossa. Tässä opinnäytetyössä selvitetään yleisimmät vuorovaikutusongelmat lasten välillä sekä se, kuinka leikki voi vaikuttaa positiivisesti vuorovaikutustaitoihin. Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen, ja opinnäytetyössä kuvataan leikki-aiheisen toiminnallisen päivän prosessin suunnittelu sekä toteutus. Toiminnallinen osuus oli kertaluontoinen tapahtuma, joka on toteutettu tilaisuudessa, johon osallistui sekä perheisiin sijoitettuja että perheiden biologisia lapsia. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi kirjallinen tuotos ”leikin voimalla kohti parempaa vuorovaikutusta – leikkiopas ryhmän vetäjille”. Kirjallisen tuotoksen tarkoituksena on tuottaa sijaisperheiden lapsille tarkoitettuihin vertaistukiryhmiin uusi työkalu, jonka avulla voidaan ennaltaehkäistä vuorovaikutusongelmien syntymistä ja tarvittaessa vaikuttaa positiivisesti jo ilmenneisiin vuorovaikutusongelmiin.		
Asiasanat		
lastensuojelu, perhehoito, sisarusuhteet, vuorovaikutus, leikki		

Author (authors) Maija Pesäkivi & Viivi Tolvanen	Degree Bachelor of social services	Time April 2015
Thesis Title Supporting Interactions between Foster Kids and Biological Kids in Foster Families Through Play		37 pages 7 pages of appendices
Commissioned by Kymenlaakson Perhehoitajat Ry		
Supervisor Auli Jungner, Senior Lecturer		
Abstract Family care is one form of child protection. When a child is taken to family care, he or she moves to another family that might have biological children too. When a child comes to foster family it is spiritual growth to them. They need to learn lots of new things and adapt themselves to different situations. Especially biological siblings might often feel themselves threatened when they have to share their parents' attention with an unfamiliar child and because of this, there may occur interactional problems between biological and unfamiliar children. Negative thoughts are allowed so no one feels themselves threatened or an outsider at their home, but they can't control family's everyday life or relationships between family members. Our opinion is that interactions between children or supporting it haven't been taken into account enough in family care. In this thesis we have examined the most common interaction problems between children in the family and how a play can affect positively in those problems. This thesis is functional and it describes how a play based functional day is planned and implemented. The functional part was a one-time event and it was implemented in an event, which was attended by both unfamiliar and biological children. As a result of this thesis, there was a written output named "Via power of play towards a better interaction – Guidebook for group leaders". This written output is provide to produce new tools for peer groups and for children in foster families and to help to prevent the emergence of interactional problems and when needed and have a positive impact on interactional problems that have already encountered in.		
Keywords child protection, family care, sibling relations, interactions, play		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	OPINNÄYTETYÖN TAUSTAN KUVAUS JA TAVOITTEET	6
2.1	Opinnäytetyön tavoitteet	7
2.2	Toiminnallinen opinnäytetyö	7
3	PERHEHOITO LASTENSUOJELUN MUOTONA	7
3.1	Lasten ja nuorten perhehoito	9
3.2	Sijaisperheeksi ryhtyminen	9
3.3	Sijoitetun lapsen tulo perheeseen	12
3.4	Perhehoidon haasteet	13
3.4.1	Lapseen liittyvät haasteet	14
3.4.2	Yhteistyöhön liittyvät haasteet	16
3.4.3	Sijoituksen kesto	17
4	SIJASPERHEIDEN VUOROVAIKUTUS	18
4.1	Biologisten ja sijoitettujen lasten vuorovaikutus ja suhteet	19
4.2	Vuorovaikutusongelmat	20
4.3	Sisaruskokemuksia	21
4.4	Hyvän vuorovaikutussuhteen merkitys kehitykselle	23
5	SIJASPERHEIDEN LASTEN VERTAISTUKIRYHMÄT	23
5.1	Vertaistukiryhmien tarve ja mahdollisuudet	24
5.2	Vuorovaikutusleikit vertaistukiryhmien työvälineenä	25
6	VUOROVAIKUTUKSEN TUKEMINEN LEIKIN AVULLA	26
6.1	Leikin vaikutus vuorovaikutussuhteen kehittymiseen	26
6.2	Leikin vaikutus vuorovaikutuksellisiin ongelmiin	26
6.3	Ennaltaehkäisevät vuorovaikutusleikit vertaistukiryhmissä	28
6.3.1	"Ihmispalapeli"	28
6.3.2	"Äännellen eläinparisi luo"	28
6.4	Korjaavat vuorovaikutusleikit vertaistukiryhmissä	29
6.4.1	"Sokeasti luottaen"	29

7 TOIMINNALLISEN OSUUDEN SUUNNITTELU JA PROSESSIKUVAUS	30
7.1 Toiminnallisen osuuden suunnittelu	30
7.2 Toiminnallisen osuuden toteutus	32
7.3 Toiminnallisen osuuden arviointi	32
8 OHEISMATERIAALIN SUUNNITTELU	33
9 POHDINTA	33
LÄHTEET	36
LIITTEET	
Liite 1. ”Leikin voimalla kohti parempaa sijaissisaruuutta” Leikkivihko opas vertaisryh- män vetäjille	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme käsittelee lastensuojelun perhehoitoa ja perhehoidon välistä sisarussuhteita, sillä huomasimme, että niitä ei ole liiemmin tutkittu. Opinnäytetyössämme lapset, joista puhumme, ovat iältään alle 10-vuotiaita, sillä toinen meistä suorittaa myös kelpoisuuden lastentarhanopettajan-pätevyyteen sosionomiopintojen ohessa.

Opinnäytetyömme toteutustavaksi valikoitui toiminnallinen opinnäytetyö, sillä opinnäytetyön tilaaja tilasi meiltä toiminnallisen osuuden ennen varsinaista opinnäytetyön aiheen valintaa. Päädyimme tekemään opinnäytetyön yhdessä, sillä toiminnallisen osuuden järjestäminen yksin olisi ollut mahdotonta ja toiminnallisen osuuden arviointia helpottaa huomattavasti, kun arvioijia on kaksi. Opinnäytetyömme tilaajana on Kymenlaakson Perhehoitajat Ry. Toiminnallisen osuuden toteutimme Kymenlaakson Perhehoitajien 30-vuotissyntymäpäivä-tilaisuudessa Kotkassa.

Opinnäytetyömme koostuu teoriaosuudesta sekä toiminnallisen osuuden raportoinnista. Olemme myös luoneet Kymenlaakson Perhehoitajat Ry:n käytettäväksi oppaan vertaisryhmätoiminnan ohjaajille, joka on opinnäytetyömme liitteenä. Teoriaosuudessa keskiössä on perhehoidossa tapahtuva vuorovaikutus ja leikin vaikutus vuorovaikutukseen vertaistukiryhmissä. Poikkeuksellisesti aloitimme opinnäytetyömme suunnittelun toiminnallisesta osuudesta, joten sitä ei ole suunniteltu teoriaosuuden pohjalta. Toiminnallisen osuuden raportoinnissa pyrimme selvittämään yksityiskohtaisesti toiminnallisen osuuden suunnittelun ja toteutuksen sekä arvioimme toiminnallisen päivämme kulkua. Raportoimme myös oheismateriaalin suunnittelun vaiheista.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAN KUVAUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyömme tilaaja Kymenlaakson Perhehoitajat Ry otti yhteyttä koululle ja tilasi opinnäytetyön sosiaalialan opiskelijoilta. Toiveena oli, että opiskelijat järjestävät sijaisperheiden lapsille ohjelmaa Kymenlaakson Perhehoitajat Ry:n 30-vuotisjuhlan juhlapuheiden ajaksi. Kymenlaakson Perhehoitajilta ei tullut varsinaista ehdotusta tutkimusongelmaksi, joten saimme vapaat kädet aiheen suhteen. Tutustuimme tarkemmin perhehoitoon ja sen ongelmakohtiin ja

huomasimme, että perhehoitoon sijoitettujen lasten sekä biologisten lasten suhteita ei ole liiemmin tutkittu. Pohdimme, kuinka saisimme toiminnallisen osuutemme pohjalta tehtyä tutkimuksen, ja päädyimme tutkimaan leikin vaikutusta sijaissisarusten vuorovaikutustaitoihin.

2.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyömme tavoitteena on tutustua lastensuojelun sijaisperheissä ilmeviin vuorovaikutus ongelmiin ja muodostaa perhehoidon parissa työskenteleville tahoille leikkivihko työkaluksi, jonka avulla voidaan vaikuttaa lasten väliseen vuorovaikutukseen. Tavoitteena on että Kymenlaakson Perhehoitajat Ry voi tarvittaessa jakaa opinnäytetyönämme rakentamaa leikkivihkoa jäsenilleen ja käyttää vihkon leikkejä omissa toimintaryhmissään.

2.2 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena syntyy aina jokin konkreettinen tuotos, kuten kirja, julkaisu tai portfolio. Toiminnallisella opinnäytetyöllä tarkoitetaan tutkimustyötä, jossa yhdistetään tutkimuksellisuus, toiminnallisuus, teoreettisuus sekä raportointi. Toiminnallista opinnäytetyötä lukiessa on aina huomioitava, että tutkimuksellinen tieto, jota toiminnallisessa opinnäytetyössä käytetään, on aina saatu tietystä kohderyhmästä, tietyssä paikassa ja tietynä aikana. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tutkimustiedon tavoitteena on luoda toiminnalliselle osuudelle hyvä teoreettinen pohja, jonka avulla toiminnallista osuutta voi rajata, täsmentää, tai kehittää tilaajan ja lukijan tarpeita huomioiden. (Vilkkä 2010.)

3 PERHEHOITO LASTENSUOJELUN MUOTONA

Aina vanhempien voimavarat eivät riitä, syystä tai toisesta, lapsesta huolehtimiseen lapsen oikeuksien vaatimalla tavalla. Usein tällaisissa perheissä kärsitään erilaisista riippuvuuksista, kuten päihderiippuvuus, perheväkivallasta tai sairauksista, kuten masennus. Jos lapsen turvallinen ja tasapainoinen kehitys

vaarantuu, syystä riippumatta ja tukitoimista huolimatta, ei ole lapsen edun mukaista asua perheessä biologisten vanhempiensa luona. Tällöin lapsi joudutaan ottamaan huostaan joko vanhempien suostumuksella tai ilman, jolloin kyseessä on pakkohuostaanotto. (Laurila 1993, 17–18.)

Huostaanotettu lapsi sijoitetaan sijaishoittoon joko laitokseen, eli lastenkotiin tai perhekotiin, eli sijaiskotiin. Sijaiskodissa perhehoidolla tarkoitetaan lapsen tai nuoren kasvatuksen, huolenpidon ja hoidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella, yksityiskodissa. Perhehoitoa voidaan järjestää lasten ja nuorten lisäksi myös vanhuksille, kehitysvammaisille, pitkäaikaissairaille, sekä mielenterveyskuntoutujille. Sijaiskodissa asuessaan sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat toimivat edelleen lapsen holhoojina ja maksavat kunnalle perhehoitomaksua. Sijaisvanhemmat puolestaan saavat kulukorvausta, jonka tarkoituksena on kattaa lapsen arkeen kuuluvat menot. Kulukorvauksen vähimmäismäärä 1.1.2015. alkaen on 410,66 euroa kuukaudessa. Tämän lisäksi perhe saa hoitopalkkiota jokaista hoidettavaa kohti. Hoitopalkkion määrä 1.1.2015. alkaen on vähintään 686,25 euroa kuukaudessa. (Sosiaali- ja terveysministeriö.)

Perhehoito on yksilöllistä, jolloin lapsi saa tarvitsemaansa huolenpitoa ja turvallisen kasvuympäristön uudessa kodissa, perheenomaisessa hoidossa. Tällöin lapsen yksilölliset tarpeet on mahdollista huomioida paremmin ja lapsen perusturvallisuuden edistäminen sekä sosiaalisen kehityksen turvaaminen mahdollistuu. Perhehoito on myös kustannuksiltaan edullisin sijaishuollon hoitomuoto. Perhehoidossa vanhemmat, eli perhehoitajat, hoitavat omassa kodissaan huostaanotettuja tai avohuollon tukitoimin sijoitettuja lapsia ja nuoria. Kun kyseessä on lapsi tai nuori, käytetään vanhemmista yleisesti nimitystä sijaisvanhempi. (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2012, 4)

Perhehoitajat tekevät toimeksiantosopimuksen kunnan kanssa, mutta eivät ole työsopimussuhteessa. Ammatillisista perhehoitajista ja sijaisvanhemmista puhuttaessa tarkoitetaan perhehoitoa, jossa se on vanhempien ensisijainen päätyö ja he hoitavat paljon hoitoa ja huolenpitoa vaativia lapsia ja nuoria. Ammatillisessa perhekodissa työskentelee usein vanhempien lisäksi ulkopuolisiakin työntekijöitä, koska lapsia on useita. Nämä perhekodit pyörivät lääninhallituksen luvalla ja tekevät kuntien kanssa ostopalvelusopimuksen. (Ketola 2008,

18 – 19) Hoidosta peritään vuorokausimaksua, joka on keskimäärin 50 euroa kuukaudessa, eli noin 18 000 euroa vuodessa. (Sijaishuollon kustannukset.)

3.1 Lasten ja nuorten perhehoito

Työssämme keskitymme nuorten ja erityisesti lasten perhehoitoon. Ajan saatossa painopiste on siirtynyt avohuollon tukitoimien käytöstä kiireellisten huostaanottojen käyttämiseen. Kiireellisten tapausten osuus, kaikista sijoituksista, on kasvanut huomasti, samalla kun huostaanottojen kokonaismäärä on tasaisesti kasvanut vuosien saatossa. Palveluiden laitos valtaistuminen on huolestuttavaa, sillä yhä harvempi sijoitettu lapsi pääsee sijaisperheeseen. Myös eriarvoisuus perheeseen sijoittamisessa on lisääntynyt huolestuttavasti. Kuntien välillä eriarvoisuus on selkeästi havaittavissa, perheisiin sijoituksen ja laitokseen sijoituksen välillä. (Ketola 2008, 30.)

Perheisiin sijoittamisen vähenemiseen ei ole yhtä selkeää syytä. Sen voidaan katsoa johtuvan monista osatekijöistä ja niiden summasta. Sijaisperhetoiminta on hyvin sattumanvaraista ja suunnittelematonta, jolloin sijaisperheitä ei valmenneta ja tiedoteta riittävästi kaikkialla maassamme. Myös tukeminen ja tuen laatu on osaltaan riittämätöntä ja heikkolaatuista. Avohuollon työllä pyritään saamaan muutoksia perheissä aikaan, mutta joskus ongelmat voivat kasaantua ja sijoituksen alkaessa lapset ovat jo liian vaurioituneita päästäkseen sijaisperheeseen. Suurena haasteena onkin yhä myöhemmin sijoitetut lapset ja nuoret, jotka ovat joutuneet elämään vaurioitavissa olosuhteissa liian pitkään ja vasta lapsen alkaessa oirehtia voimakkaasti, asialle tehdään jotakin. Tämä herättää kysymyksen siitä, tulevatko lapsen huonot elinolosuhteet ja kaltoinkohtelu ammattilaisten tietoisuuteen liian myöhään, tai onko sitä yritetty paikata avohuollon tukitoimilla liian kauan. (Ketola 2008, 32.)

3.2 Sijaisperheeksi ryhtyminen

Sijaisvanhemmaksi ryhdytään kunnan, kuntien yhteisen alueellisen perhehoitoyksikön tai muun perhehoitopalveluja tuottavan tahon kanssa yhteistyössä. Sijaisvanhemmalta edellytetään kiinnostusta lapsia kohtaan, kykyä pitää lapsista ja kykyä kiintyä heihin. On tärkeää, että sijaisvanhemmaksi ryhtyvät si-

toutuvat sijaisvanhemmuuteen pitkäaikaisesti, sillä lapsen kehityksen kannalta tämä on välttämätöntä. Sitoutumisella pyritään takaamaan että lapsi saa mahdollisimman hyvää hoitoa niin kauan kuin sille on tarvetta. Sijaisvanhemmilla voi olla jo valmiiksi omia lapsia, tai sijaisvanhemmat voivat olla lapsettomia. Biologisia perheitä on erilaisia, joten myös sijaisperheet voivat olla erilaisia. Pääasiassa sijaisperheenä voivat toimia sellaiset perheet, joissa vanhempina toimivat sekä äiti että isä. Ikäero sijaisvanhempien ja sijaislapsen välillä tulee olla sellainen, että lapsi olisi voinut syntyä sijaisperheen lapseksi. Jos sijaisperheellä on ennestään biologisia lapsia, pyritään perheeseen sijoittamaan sijaislapsi joka on iältään nuorempi kuin perheen omat lapset. (Ahto & Mikkola 1999, 33.)

Jokaisen sijaisvanhemmuudesta kiinnostuneen luona tehdään kotikäynti, pyydetään kotikunnalta lausunto ja tutkitaan onko sijaisvanhemmuudelle esteitä, kuten rikosrekisteri tai terveyden tilaan liittyvät esteet. Alkukartoituksen jälkeen tulevat sijaisvanhemmat aloittavat PRIDE-valmennuksen. (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2012, 12.) PRIDE-valmennus on ollut käytössä vuodesta 1995 lähtien. PRIDE-valmennuksen eli Parent's Resource for Information Development and Educationin tarkoituksena on valmentaa perheitä tulevaan sijaisvanhemmuuteen, ja ehkäistä sijoitusten purkautumista riittämättömän tiedon ja valmentautumisen takia (Ahto & Mikkola 1999, 35).

PRIDE-valmennus on prosessi, joka koostuu ryhmätapaamisista, kotitehtävistä ja perhekohtaisista tapaamisista. Harjoitusten ja tehtävien avulla pyritään eläytymään tilanteisiin, joissa sijoitetut lapset ja heidän vanhempansa mahdollisesti voivat olla. PRIDE-valmennuksessa palataan myös sijaisvanhempien omiin lapsuuden kokemuksiin ja pohditaan, kuinka ne vaikuttavat sijaisvanhempien kykyyn kohdata sijoitettu lapsi. PRIDE-valmennuksen päätyttyä tehdään sekä suullinen että kirjallinen loppuarviointi, jonka tavoitteena on auttaa perhettä ymmärtämään valmiuksien merkitys ja auttaa tekemään lopullinen päätös, haluaako ryhtyä sijaisvanhemmaksi vai ei. Loppuarvioinnissa tulee myös ilmi, jos perhettä ei voida hyväksyä sijaisperheeksi. Kouluttajina PRIDE-valmennuksessa toimivat lastensuojelun ammattilaiset, sosiaalityöntekijä ja sijaisvanhempi yhdessä. Näin saadaan yhdistettyä teoretietoja ja käytännön tietoa. (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2012, 13.)

PRIDE-valmennus on tärkeää ennen sijoituksen alkamista, mutta tuen ja koulutuksen ei tule päättyä sijoituksen alkaessa. Sijaisvanhemmille järjestetään myös täydennyskoulutuksia, joiden tarkoituksena on antaa perhehoitajille tärkeää tietoa, uusia oleellisia näkökulmia ja käytännön vinkkejä sijoitetun lapsen turvallisen arjen ja hyvän sijoituksen turvaamiseksi. On tärkeää, että täydennyskoulutus lähtisi perhehoitajien tarpeista ja olisi tarpeeksi kattavaa, jotta se vastaisi mahdollisimman monien eri elämäntilanteissa olevien perheiden tarpeisiin. Useat sijaisvanhemmat käyvät töissä perhekoti toiminnan lisäksi, joten koulutus olisi mahdollistettava niin että mahdollisimman moni vanhempi niihin pääsisi osallistumaan arjen kiireiden keskellä. Koulutuksen ei tarvitse kestää päiviä, vaan se voi kestää kerrallaan muutaman tunnin, jotta osallistuminen on helpompaa. (Ketola 2008, 49.)

Joskus sijaisvanhemmat tarvitsevat enemmän ulkopuolista tukea, selviytyäkseen arjesta haastavan lapsen kanssa. Tällöin voidaan turvautua työnohjaukseen, joko yksilö- tai ryhmätyönohjaukseen riippuen tilanteesta. Ryhmätyönohjaus on kustannuksiltaan edullisempaa ja se mahdollistaa vertaistuen saamisen sekä kokemusten jakamisen muiden perhehoitajien kesken. Useimmiten työnohjaukselle on tarvetta alkuvaiheessa sijoitusta, kun kiintymyssuhdetta ja luottamusta sijaislapsen kanssa on vaikea luoda. Myös haastavien yhteistyö tilanteiden seurauksena voidaan tarvita yksilötyönohjausta, kun perhehoitajilla on vaikeuksia lapsen biologisten vanhempien ja suvun kanssa. (Ketola 2008, 50.)

Vaikka ammattilaisten antamalla tuella ja koulutuksella on suuri merkitys, on vertaisryhmätoiminta koettu yhdeksi keskeisimmäksi tukemisen muodoksi. Vertaisryhmään kuuluu samassa tilanteessa olevia perhehoitajia, joten kokemusten jakaminen on helpompaa ja tieto pohjautuu omiin arjen kokemuksiin. Vertaisryhmän maksimikoko on 10 henkeä ja ryhmällä on oma perhehoitoliiton kouluttama vetäjä, jolla on kokemusta perhekoti toiminnasta. Ryhmät kokoontuvat 10 kertaa mielellään sijoituksen alkuvaiheessa, jolloin ajatusten ja kokemusten jakaminen on tärkeintä. Vertaisryhmätoimintaa voidaan järjestää eri kohderyhmälle ja erilaisiin tarkoituksiin, esimerkiksi pienten lasten sijaisvanhemmille, vain äideille, teini-ikäisten perheille tai perheen lapsille. Toimintaa eri osapuolille järjestetään jo jonkin verran, mutta tarve olisi vielä kovempi. Eri-

tyisesti perheen lapsille, sekä sijoitetuille että biologisille lapsille tulisi järjestää aina enenevässä määrin vertaistukitoimintaa ja –ryhmiä. (Ketola 2008, 51.)

Usein sijaisperheiden jaksaminen on koetuksella ja lapsilla on erityistarpeita, jotka sijaisvanhempien tulee ottaa huomioon. Tämän toteuttamiseksi muun muassa Mannerheimin Lastensuojeluliitto järjestää sopeutumisvalmennusta ja kuntoutuskursseja, joilla vanhemmat saavat tietoa ja käytännön toimintamalleja sekä lapset lisää tietoa omasta tilanteestaan. Leireille osallistuu näin ollen usein koko perhe ja sinne pitää hakea jättämättä Kelalle kuntoutushakemus. Jakson pituus on yleensä kuusi päivää, jonka aikana lapset ja aikuiset saavat vertaistukea, tietoa, sekä uusia ystäviä. (Ketola 2008, 51–52.)

3.3 Sijoitetun lapsen tulo perheeseen

Päätös sijaisvanhemmaksi ryhtymisestä lapsen saapumiseen voi olla pitkä matka. Lasta voi joutua odottamaan useita vuosia, tai tieto lapsen sijoituksesta perheeseen voi tulla yllättävänkin nopeasti. Joissakin tapauksissa sijaisvanhemmuus voi alkaa loma-, kriisi-, tuki- tai lyhytaikaisena perhehoito perheenä toimimisesta. Aina kaikki ei mene suunnitellusti ja harkiten. Asiat voivat edetä nopeasti ja yllättävien elämänmuutosten seurauksena perhe voi saada uuden lapsen tai jopa kerralla useamman, nopealla päätöksellä sijoitukseen. Harmillisen usein koettiin, ettei perheellä ollut juuri vaihtoehtoja tai päätös tehtiin painostuksen alaisena. Sijaisvanhempi sitoutuu myös yllätyksiin lähtiessään tehtäväänsä, sillä lastensuojelun luonteen vuoksi aina eivät asiat mene juuri perheen toivomalla tavalla tai heille tule juuri sellaista lasta, kuin he itse toivoisivat saavansa. Moni sijaisvanhempi tuntee painetta ja velvollisuutta auttaa ja ottaa vastaan se lapsi, jota hänelle tarjotaan. Mahdollisuudella vaikuttaa lapsen ikään, sukupuoleen, taustaan, jne. voisi olla positiivisia vaikutuksia sijoitetun lapsen sekä muun perheen arjen sujumisen kannalta. Sijaisperheen olisi tärkeää pystyä vastaamaan sijoitetun lapsen henkilökohtaisiin tarpeisiin mahdollisimman hyvin, niin että sopeutuminen ja sijoitus olisi puolin jos toisin hyväksi kaikille osapuolille. (Valkonen 2014, 15 – 23.)

Harvoja poikkeuksia lukuunottamatta sijoitetun lapsen tulo perheeseen aiheuttaa jotakin erityistä ja erilaista perheen arjen kannalta. Lapsen taustasta riippuen voi alku olla hyvinkin vaikea. Usein sijoitettu lapsi on kovin vetäytyvä, hil-

jainen ja arka. Kontaktin ja yhteyden luominen voi viedä aikaa, sillä lapsi on kokenut traumaattisia asioita tai aikuisiin luottaminen on vaikeaa. Toisaalta lapsi voi olla kovin uhmakas, aggressiivinen ja haastava. Usein lapsen on vaikea näyttää tai hallita tunteitaan, tilanne on lapselle uusi ja ahdistava. Lääketieteellinen diagnoosi, rankat perhetaustat, vakavat traumat, erilaiset oppimisvaikeudet ja käytösongelmat ovat tavallisia sijoitetuille lapsille. Erilaiset diagnoosit ja tieto lapsen taustoista voivat kuitenkin auttaa ymmärtämään lasta ja hänen käytöstään. Toisinaan käytökselle on vaikea löytää selkeää syytä ja psyykkisten ongelmien selvittäminen ja niiden kanssa kamppailu on kuluttavaa. (Valkonen 2014, 15 – 23.)

3.4 Perhehoidon haasteet

Lapsiperheen arkeen kuuluu haasteita ja niistä selviämistä. Sijaisperheen arkea värittävät erilaiset juuri sijaisvanhemmuudelle tyypilliset haasteet ja vaikeudet. Sijoitetun lapsen tulo perheeseen on aina kaikille uusi ja jännittävä tilanne. Lapsen sopeutumista ja uudessa perheessä pärjäämistä koskevia kysymyksiä on vaikea ennustaa. Usein sijaisperheessä on valmiiksi omia, biologisia lapsia, jotka voivat kokea asemansa uhatuksi aina uuden lapsen tullessa perheeseen. Myös sijoitettu lapsi voi kokea eriarvoisuutta tullessaan uuteen jo valmiiseen perheeseen. (Valkonen 2014, 94 – 95.)

Vanhempien pohdinnoissa siitä, mikä on sijaisvanhemmuudessa haastavinta, nousee vahvasti esille kolme asiaa. Yhteistyö lapsen biologisten vanhempien kanssa koettiin usein haastavaksi, varsinkin jos lapsi oli otettu huostaan vastoin vanhempien tahtoa. Toisena koettiin sosiaalitoimen tuen tai yhteistyön puute. Kolmantena ja mahdollisesti suurimpana haasteena koettiin sijoitettuihin lapsiin tai heidän käytökseensä liittyvät haasteet. Lapsen vaikeudet sopeutua perheeseen, jatkuvat raivokohtaukset ja negatiivinen suhtautuminen tai suhde perheen muihin lapsiin, koettiin raskaana. (Valkonen 2014, 94 – 95.)

3.4.1 Lapsen liittyvät haasteet

Perheellä voi olla omia toiveita ja kuvitelmia sijoitetusta lapsesta. Usein perheeseen sijoitetaan lapsi, joka on aivan muuta kuin mitä on odotettu. Lapsi voi tulla perheeseen lyhyelläkin varoitusajalla ja hän voi olla hyvin ongelmainen lapsi. Joskus vanhemmat osaavat ennakkotietojen perusteella varautua, mutta joskus ongelmat puhkeavat yllättäen sijoituksen ollessa jo käynnissä. Lapset tulevat usein hyvin turvattomista ja huonoista elinolosuhteista, joissa heistä ei ole huolehdittu turvallisen kasvun ja kehityksen vaatimalla tavalla. Sijoitettu lapsi on saattanut joutua kokemaan ja näkemään hyvin traumaattisia asioita, pelkoa, hylkäämisen tunteita, pettymyksiä ja niin edelleen. On hyvin yleistä, ettei sijoitettujen lasten kehitys ole edistynyt, ennen huostaanottoa, normaalilla tavalla. Lapsella voi olla erilaisia kehitysviivästymiä, koska hänen ei ole tarvinnut kehittyä älyllisiä suorituksia vaativissa tehtävissä. Myös viivästymät puheen kehityksessä ovat tavallisia, jos lapsi ei ole saanut tarpeeksi kielellisiä virikkeitä osakseen. Puheen kehityksen omaksuminen on tärkeää myös muiden kehitykseen vaikuttavien tärkeiden asioiden oppimisen kannalta. Tärkeä edellytys viivästymien korjaamiseen on turvallinen ympäristö ja kärsivälliset vanhemmat. (Laurila 1993, 214.)

Erilaiset pelkotilat ovat yleisiä, lapsen kokemien traumojen vuoksi. Jos lapsi elää olosuhteissa, joissa perusluottamus itseen ei pääse kehittymään normaalisti, ei hän pysty turvautumaan itseensä kohdatessaan pelottavia asioita. Samoissa olosuhteissa lapselta puuttuu myös turvallinen aikuinen, johon hän voisi turvautua. Jos kokemukset pelon voittamisesta jäävät kokematta, alkaa maailma tuntua lapsesta kokonaisuudessaan pelottavalta ja ahdistavalta paikalta eikä hänellä ole keinoja käsitellä tunteitaan. Lapsi tarvitsee turvallisen ympäristön ja luotettavat aikuiset ympärilleen auttamaan itseluottamuksen kasvattamisessa, sekä kokemuksen aikuisten luotettavuudesta ja suojeluhallusta. (Laurila 1993, 238.) Usein lapsi on jo kokenut hylkäämisiä elämänsä aikana ja pelko hylätyksi tulemisesta säilyy. Sijoituksen seurauksena lapsi voi vetäytyä täysin kuoreensa, olla pidättyväinen ja ujo. Tällainen lapsi on kovin estynyt eikä osoita minkäänlaisia tunteita tai kiinnostusta uutta perhettään kohtaan. Huonoimmassa tapauksessa lapsi voi jäädä pysyvästi estyneeseen tilaan. Myös masennus on yleistä sijoitetuilla lapsilla, menetyksen tunteen

vuoksi. Tähän liittyvät kielteiset tunteet on hyvä antaa lapsen käydä rauhassa läpi (Laurila 1993, 235).

Aggressiivinen käytös huostaan otetulla lapsella on melko yleistä, sillä sijoitukseen ja kotoa pois viemiseen voi liittyvä paljon vihaa ja katkeruutta. Tunteet voivat kohdistua joko biologisiin vanhempiin tai vastaavasti sijaisperheen vanhempiin syyllistämällä heitä sijoituksesta. Aggressiivisuutta voi selittää useillaakin tekijöillä. Usein se on osa sopeutumisprosessia ja surutyötä, jolloin se menee ohi ajan kanssa. Joskus se on merkki aiemman elinympäristön aiheuttamista vaurioista ja traumaista, kuten opitusta käyttäytymismallista väkivaltaisessa ympäristössä, jolloin toipuminen on hitaampaa. Myös rajojen puuttuminen varhaislapsuudessa tai jokin elimellinen syy voi aiheuttaa aggressiivisuutta. (Laurila 1993, 218 – 219.)

Erilaisten traumojen ja kokemuksiin liittyvien seikkojen lisäksi ei ole tavatonta, että äiti on raskauden aikana käyttänyt päihteitä, jolloin sikiö on saanut vaurioita. Tällaisia lapsia kutsutaan FAS-lapsiksi. FAS onkin lyhenne sanasta fettaali-alkoholisyndrooma, jolla tarkoitetaan niitä vaurioita, joita alkoholi on raskauden aikana sikiölle aiheuttanut. (Laurila 1993, 240 – 241.) Impulsiivisuus, erilaiset keskittymisvaikeudet, ylivilkkaus, yliystävällisyys, pelottomuus ja puheen kehityksen viivästymät ovat tyypillisiä piirteitä FAS-lapsille (Norio-keskus.) FAS-lapsen hoitaminen on vaativa tehtävä, se vaatii paljon kärsivällisyyttä ja hoitoa, kuten terapiaa ja kuntoutusta. (Laurila 1993, 240 – 241.)

Halu auttaa sijoitettua lasta on suuri, mutta myös omien lasten huomioiminen ja heidän turvallisen ja tasapainoisen arjen turvaaminen on ensiarvoisen tärkeää. Jatkuvat erimielisyydet, väkivallan uhka, nimittely ja syyttely kuluttavat voimia ja vaikuttavat omaan jaksamiseen, parisuhteeseen ja perheen muihin lapsiin negatiivisesti. (Valkonen 2014, 94).

“Saattaa ihan satuttaa, potkia, lyödä, raapia, heittää tavaroita, ihan mikä vaan siinä edessä on niin se lentää kun se raivari tulee. Ja lapsi on erittäin tulistuva ja nopeasti reagoi, hirveän voimakastahtoinen ja temperamenttinen. Olemme hakeneet apua tähän aggressiivisuus asiaan, mutta emme ole saaneet.” (Valkonen 2014, 94.)

3.4.2 Yhteistyöhön liittyvät haasteet

Sijaisvanhemmat saattavat saada sijoituksen alkaessa osakseen paljon vihaa ja arvosteluja sijoitetun lapsen vanhemmilta tai suvulta. Jos biologiset vanhemmat ovat vastustaneet sijoitusta, voi yhteistyön tekeminen olla hyvinkin hankalaa kireän ja syyllistävän ilmapiirin vuoksi. Yhteydenpito voi tällöin olla satunnaista ja hankalaa, eikä luottamusta toiseen osapuoleen ole. Tällöin myös huoli lapsen pärjäämisestä hänen viettäessään aikaa biologisten vanhempiensa luona esimerkiksi viikonloppuisin on suuri. Erityisesti epäonnistuneiden tapaamisten vaikutukset voivat olla haitallisia lapsen tasapainoisen arjen kannalta. (Valkonen 2014, 24.)

“Aina jännittää, että tulevatko vanhemmat ja missä kunnossa. Voisi ajatella, että se tapaaminen olisi meille hetki hengähtää ja tavallaan lomaa, mutta se ei todellakaan ole sitä vaan joutuu koko ajan pelkäämään, pitää olla puhelin valmiudessa ja joutuu stressaamaan sen lapsen puolesta.” (Valkonen 2014, 24.)

Usein tapaamiset joudutaan myös perumaan, koska vanhemmat eivät saavu sovittuna aikana paikalle tai ovat päihteiden vaikutuksen alaisina. Joissain tapauksissa vanhemmat eivät halua edes ottaa yhteyttä lapsiinsa tai eivät vastaa yhteydenottoihin, vaan katoavat heidän elämästään vuosiksi tai jopa kokonaan. Pahimmassa tapauksessa sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat häiritsevät sijaisperheen arkea jatkuvasti sopimattomalla ja uhkaavalla käytöksellään. Useissa tapauksissa vanhempi soittelee jatkuvasti päihtyneenä joko sijaisvanhemmille tai suoraan lapselle. Myös yllättävät vierailut perheen kotona on mahdollisia. Erityisen haitallista sijoituksen ja sopeutumisen kannalta on, jos vanhempi pyrkii manipuloimaan lasta sijaisvanhempien kustannuksella sekä uskottelee sijoituksen olevan lyhyt ja lapsen palaavan kotiin pian. (Valkonen 2014, 27.)

Tehtyjen haastattelujen perusteella nousi esille kolme haastetta sijaisvanhempien ja sijoitettujen lasten vanhempien välisessä yhteistyössä. Kasvatuksellisen yhteistyön haasteet ovat suuria, jos sijaisperheessä ja lapsen biologisen perheen luona säännöt ja tottumukset selkeästi eroavat toisistaan. Varsinkin kotona vietettyjen viikonloppujen jäljet ovat selvästi nähtävissä, jos sääntöjä ja rutiineja ei siellä ole. Toinen ongelma liittyy biologisten vanhempien tapaami-

siin. Osa lapsista reagoi hyvin voimakkaasti sekä etu- että jälkikäteen vanhempien tapaamiseen ja erilaiset oireet saattavat jatkua pitkäänkin. Kolmas huoli liittyy siihen, voivatko sijaisvanhemmat luottaa siihen että lapsesta pidetään huolta ja hän on turvassa tapaamisen aikana. Pelko vanhempien päihteiden käytöstä ja ratkeamisesta on suuri, varsinkin jos vanhempi on ennenkin tullut tapaamisiin päihtyneenä. (Valkonen 2014, 28.)

Vanhemmat kokivat vaikeana saada yhteyttä sosiaalitoimeen tai heiltä saatava tuki oli todella vähäistä. Raskaana koettiin myös luottamuksen puute, jolloin vanhempia ja heidän kertomuksiaan lapsesta ei uskottu, sillä sosiaalityöntekijän havainnot eivät täsmänneet kertoman kanssa. Luottamuksen puute näkyi myös toisinpäin, jolloin vanhemmat eivät uskaltaneet kertoa jaksamisestaan tai ongelmistaan sosiaalityöntekijälle. (Valkonen 2014, 42 – 47.)

Tehdyissä haastatteluissa sijaisvanhemmat kertoivat kaivanneensa tukea sosiaalityöntekijältä mieltä askarruttavissa asioissa, mutta yhteyttä ei ollut saatu tai kukaan ei ollut vastannut soittopyyntöön. Joskus tilanne voi olla kiireinen ja liittyä esimerkiksi päätöksiin lapsen vanhempien tapaamisista. Ilman tukea sijaisvanhemmat joutuvat tekemään nopeita ratkaisuja ja vaikeitakin päätöksiä, jotka eivät välttämättä ole lapsen edun mukaisia. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus on yhteistyön sujumisen ja luottamuksellisen suhteen syntymisen kannalta pulmallista. Sijaisvanhemmat joutuvat kertomaan samat asiat moneen kertaan, eikä vaihtunut sosiaalityöntekijä ole täysin tietoinen perheen asioista. Luottamuksellinen ja avoin suhde puolin ja toisin on tärkeää sijoituksen kannalta. Vanhempien on voitava avoimesti kertoa ongelmistaan ja pystyä pyytämään apua, sekä saamaan sitä mahdollisimman pikaisesti. Sosiaalityöntekijän on vastaavasti oltava avoin prosessiin liittyvissä asioissa, ajateltava lapsen edun mukaisesti, asettumatta liikaa kummankaan vanhempien puolelle, sekä autettava parhaan kykynsä mukaan perhettä koskevissa asioissa ja kysymyksissä. (Valkonen 2014, 42 – 47.)

3.4.3 Sijoituksen kesto

Perhehoito ja sijaisvanhemmuus on luonteeltaan väliaikaista. Sijoitukset voivat olla luonteeltaan hyvinkin lyhyitä, sijaisvanhemmat voivat elää jatkuvassa epävarmuuden ja tiedottomuuden tilassa, sillä tieto lapsen huostaanoton pu-

rusta voi tulla täysin yllättäen. Sijaisvanhemmuuteen liittyy pelko lapsen menettämistä sijoituksen keskeytyessä. Kaikista raskainta menettämisen pelko on silloin, kun sijoitettuun lapseen on saanut luotua hyvän yhteyden ja luottamussuhteen usein pitkän sijoituksen aikana. Lapseen on kiintynyt ja nyt se viedään pois. (Valkonen 2014, 32.)

Sijoituksen alkaminen, päättyminen ja purku eivät koskaan ole helppoja kokemuksia. Päättyi tilanne miten vain, on se aina jollekin osapuolelle vaikeaa. Parhaassa tapauksessa sijoitus on ollut onnistunut, lapsen asiat on saatu kuntoon ja samoin vanhempien, jotta lapsi voi muuttaa takaisin kotiin. Vaikka kiintymyssuhde on voinut muodostua vahvaksi ja sijoituksen päättyminen on raskasta, toivovat sijaisvanhemmat lapsen parasta ja ovat onnellisia tämän puolesta. Joissakin tapauksissa sijaisvanhemmat eivät haluaisi luopua lapsesta, eivätkä usko tämän olevan valmis palaamaan kotiin, mutta näin kuitenkin tapahtuu. Se on raskas kokemus ja huoli lapsen tulevaisuudesta on suuri. Joskus sijoitus joudutaan purkamaan sijaisvanhempien omasta tahdosta, jos heidän voimavaransa eivät yksinkertaisesti riitä lapsesta huolehtimiseen hänen haastavuuden ja tuen puutteen vuoksi, eikä tämäkään päätös ole heille helppo. Mitä useampia hylkäämisen kokemuksia lapsi joutuu kokemaan, on hänen entistä vaikeampi sopeutua uuteen perheeseen ja luottaa aikuisiin. (Valkonen 2014, 32.)

4 SIJAISPERHEIDEN VUOROVAIKUTUS

Vuorovaikutus on osa jokaisen ihmisen arkipäivää. Vuorovaikutuksen avulla ihminen on yhteydessä perheeseensä, sukuunsa, työyhteisöönsä ja muihin maailman ihmisiin. Ilman vuorovaikutustaitoja ihmisen perustunteet, rakkaus, viha, kateus ja pelko jäävät toteutumatta. Suuri osa vuorovaikutuksesta on tiedostamatonta, ihminen on vuorovaikutuksessa muiden ihmisten kanssa lähes koko ajan, vaikka ei sitä itse huomaisikaan. Vuorovaikutus on mm. ilmeitä, eleitä, katsekontakteja, liikkeitä, sekä puhuttua kieltä. (Alijoki 1998, 9–14.)

Lapsen käyttäytyminen vuorovaikutustilanteissa herättää usein vanhemmissa mielikuvia lapsen persoonallisuudesta. Lapsi taas rakentaa omat mielipiteensä vuorovaikutustilanteiden perusteella vanhempiensa ja muun lähiympäristönsä kanssa. Vanhempien käyttäytyminen muokkaa lapsen käsityksiä, vanhempien

omat sosiaaliset taidot, elämäntapa ja kielelliset taidot vaikuttavat lapsen kehitykseen. Jos aikuisen puhe on kieltoja ja ohjailua ilman selityksiä, jää vuorovaikutuskokemus lapselle varsin suppeaksi. Jos taas puhe on kannustavaa ja selittävää, auttaa tämä huomattavasti vuorovaikutustaitojen kehittämisessä. (Alijoki 1998, 9–17.)

Monilla huostaan otetuilla lapsilla vuorovaikutuskokemukset ennen huostaanottoa voivat olla traumaattisia, ja nämä kokemukset vaikuttavat useasti myös vuorovaikutukseen sijaisperheessä. Vuorovaikutustaitojen kehittymisen turvaamiseksi lapsella on oltava vahva ja turvallinen tunneside omiin vanhempiin. Lapsen tulisi saada kokea yhdessä turvallisen vanhemman kanssa niin positiiviset kuin kielteisetkin tunne-elämän asiat, kuten rakkaus, hellyys, viha, ja turhautumat. (Alijoki 1998, 18–19) Useissa lastensuojelun asiakasperheissä näin ei kuitenkaan ole, ja vuorovaikutustaidot saattavat jäädä joidenkin lapsien kohdalla puutteellisiksi. Kun lapsi huostaan otetaan, voi vuorovaikutustaitojen puutteellisuus aiheuttaa ongelmia sijaisperheen arjessa. Lapsi saattaa olla muutenkin tilanteesta järkyttynyt, ja vuorovaikutustaitojen puutteen vuoksi tilanne voi tuntua vieläkin pahemmalta.

4.1 Biologisten ja sijoitettujen lasten vuorovaikutus ja suhteet

Sijoitetulle lapselle muutto uuteen perheeseen on aina suuri ja pelottava asia. Tutustuminen ja kiintyminen uuteen perheeseen, uuden opettelu, sääntöihin ja tapoihin totuttelu voi olla haastavaa. Perheen omien biologisten lasten osalta sijoitus vaatii myös paljon ymmärrystä, kärsivällisyyttä ja totuttelua. Perheeseen saapuu uusi lapsi, joka saa paljon huomiota osakseen, uusia tavaroita ja vaatteita. Häntä viedään terapiaan ja erilaisiin tapaamisiin sekä hänen kanssaan vietetään paljon aikaa. Tämä voi olla kova paikka lapselle, joka on tottunut saamaan vanhempiensa jakamattoman huomion ja rakkauden. Erilaiset tunteet, kuten mustasukkaisuus ovat normaaleja, kunhan ne eivät vaikuta perheen arkeen merkittäväällä tavalla esimerkiksi purkautuessa aggressiona. Uuden tulokkaan ei katsota kuuluvan perheeseen, häntä pidetään ulkopuolisena vieraana josta usein halutaan eroon. Lapsen on vaikea hyväksyä uutta "sisarusta" perheeseensä ja muodostaa hänen kanssaan läheistä suhdetta.

Sijoitettu lapsi voi kokea puolestaan eriarvoisuuden tunteita ja kuulumattomuutta perheeseen. Hänestä voi tuntua, että sijaisvanhemmat rakastavat omia lapsiaan enemmän ja se näkyy myös heidän käytöksessään. Itseä verrataan sijaissisaruksiin, heidän suhteeseensa vanhempiinsa ja koetaan itsensä ulkopuoliseksi. Usein sijaislapselle vanhempien tunteilla ei ole alkuvaiheessa suurtakaan merkitystä. Sijaislapsi kokee aineelliset edut ja huomion rakkauteena ja välittämisenä. Sijaissisaruksiin ei usein haluta tutustua ja kiintymissuhteen luominen voi olla haastavaa. Epävarmuus perheessä pysymisestä voi myös pelottaa ja samalla hankaloittaa kestävien suhteiden luomista. (Laurila 1993, 161 – 165.)

Sisaruskateutta esiintyy kaikissa perheissä, joissa on enemmän kuin yksi lapsi, ja se on täysin luonnollista. Huomiosta ja rakkaudesta kilpaillaan, myös aineelliset edut tuottavat riitoja ja mustasukkaisuutta. Sijaisperheissä mustasukkaisuuteen liittyy kuitenkin erityispiirteitä verraten tavalliseen ydinperheeseen. Sijoitettu lapsi huomaa ja vaistoo vanhempien ja biologisten lasten väliset kiinteät tunnesiteet, kun taas biologiset lapset menettävät osan saamastaan huomiosta ja aineellisista eduistaan sijoitetulle lapselle. Mustasukkaisuuden tunteet saattavat pahimmillaan ilmentyä väkivaltaisuuksina uutta tulokasta kohtaan, tai vastaavasti uusi lapsi saattaa käyttäytyä aggressiivisesti jo perheessä olevia lapsia kohtaan. Pienet kiistat ja sisarusten väliset tappelut ovat yleisiä, eikä vanhempien kannata huolestua ja puuttua asiaan jos tilanne ei muutu vaaralliseksi. On kuitenkin tärkeää tarkkailla lasten välistä kanssakäymistä ja selvittää, mistä mahdolliset erimielisyydet johtuvat. Omat lapset voivat parhaimmillaan auttaa sijoitettua lasta sopeutumaan perheeseen ja saamaan hyvä turvallinen arki, jonka ympärille muodostaa kestäviä luottamuksellisia ihmissuhteita. Pahimmassa tapauksessa ongelmat sisarusten välillä voi hankaloittaa perheen arkea niinkin paljon, jotta sijoitus joudutaan purkamaan. (Laurila 1993, 161 – 165.)

4.2 Vuorovaikutusongelmat

Sijaisperheiden elämässä vuorovaikutusongelmia voi syntyä helposti. Usein sijaisperheisiin sijoitetuilla lapsilla voi olla taustalla erilaisia traumoja tai kriisikokemuksia, jotka voivat vaikuttaa vuorovaikutukseen huomattavasti. Vuoro-

vaikutusongelmat voivat aiheuttaa sijaisperheissä turhia riitoja, jos kaikki osapuolet eivät tule ymmärretyiksi haluamallaan tavalla. Yleisimpänä vuorovaikutusongelmana voidaan nähdä se, että mitä sanomme, ei tarkoita sitä mitä haluamme viestittää. (Vainio 2009.) Varsinkin lapsen muuttaessa uuteen sijaisperheeseen tämä voi aiheuttaa isoja ongelmia perheessä, sillä vanhemmat eivät vielä tunne lasta hyvin eivätkä tiedä, mitä tämä oikeasti haluaa sanoa. Sijaisperheiden lasten vuorovaikutusongelmina voidaan nähdä myös vaikeus tuoda omia ajatuksia julki (Vainio 2009.) Useat lapset ovat kokeneet traumaattisia kokemuksia biologisissa perheissä, eivätkä ole saaneet tuoda omia toiveita tai mielipiteitään esille. Lapset voivat ajatella, että heillä tai heidän mielipiteillään ei ole maailmassa mitään väliä.

4.3 Sisaruskokemuksia

Biologisilla lapsilla on tärkeä rooli sijaisperheiden toiminnassa ja sen onnistumisessa. Onkin ensiarvoisen tärkeää kuunnella ja ottaa huomioon biologisten lasten kokemuksia ja mielipiteitä sijoituksesta ja uuden lapsen tulosta perheeseen. Uuden lapsen tulo on aina uusi ja perheen arkea mullistava kokemus. On tärkeää, että oma lapsi saisi jatkaa elämäänsä ja arkea mahdollisimman normaalisti. Kielteiset tuntemukset puolin ja toisin ovat täysin luonnollisia, ja niistä on hyvä keskustella, jotta kielteiset ajatukset, tunteet ja teot lasten välillä vähenisivät.

Biologiset lapset kokevat herkästi että uutta tulokasta suositaan ja asioita tehdään pitkälti hänen ehdoillaan. Se voi olla tottakin, sillä vanhemmat haluavat sijoitetun lapsen tuntevan kuuluvansa perheeseen ja sopeutuvan hyvin. Sijoitettu lapsi on saattanut elää todella huonoissa oloissa ennen muuttoa, jolloin vanhemmat haluavat osoittaa välittämistä ja hellyyttä materian avulla.

“Alussa tasapuolisuus ei ole mahdollista. Viimeistään sukulaiset ovat vieraskoreita uutta tulokasta kohtaan. Isovanhempien ja serkkujen jakaminen oli vaikea kokemus. Sijaislapset saavat yleensä pitää sukunsa itsellään, joskus myös vanhempansa, saavat enemmän joululahjoja. Se oli niin väärin.” (Laurila 1993, 169.)

Useat sisarukset kuvaavat alun aikoja haastaviksi. Eriarvoisuus ja kateellisuus vaikeuttivat sijoitetun lapsen sopeutumista ja omien lasten hyväksyntää. Omat lapset joutuvat jakamaan niin tavaroita kuin vanhempiensa huomionkin. Sijoitettu lapsi puolestaan saa paljon huomiota osakseen erilaisten terapioiden ja tapaamisten merkeissä, sekä aineellisilla eduilla. Alku vaatii kaikilta osapuolilta sopeutumista, joustamista ja hyväksynnän opettelua. Useissa tapauksissa, alun hankaluuksien jälkeen kuitenkin syntyi hyviä ja tiiviitä kiintymyssuhteita, niin sisarusten kuin sijoitetun lapsen ja vanhempienkin välille.

“Minulta vaadittiin enemmän. Olin saanut elämässä enemmän, pystyin erilaisiin suorituksiin. Joskus se tuntui epäreilulta. Essi sai kehuja olemattomista asioista. Minusta häneltä vaadittiin liian vähän.” (Laurila 1993, 170.)

“Essistä kehittyi leikkikaverini. Kiinnyin häneen. Olimme niin erilaisia ettemme juuri kilpailleet keskenämme. Perinteiseltä sisaruskateudelta säästyimme, ainakin minä. Ilman häntä olisin kasvanut itsekkäämmäksi, yksisilmäiseksi. Olen iloinen, että Essi tuli.” (Laurila 1993, 170.)

Erityisesti nuoremmat lapset toivovat usein leikkikaveri itselleen, varsinkin jos ovat ainoita lapsia, tai muut sisarukset ovat huomattavasti vanhempia tai nuorempia. Jos perheen omat lapset ovat alusta asti innolla mukana prosessissa ja odottavat uutta tulokasta, on sijoittaminen usein helpompaa. Toisaalta pettymys voi olla suuri, kun lapsi ei olekaan juuri sellainen kuin oli kuvitellut ja toivonut. Sijoitetulla lapsilla voi olla paljon traumoja ja erinäisiä ongelmia, jotka tulevat järkytyksenä perheen muille lapsille.

“Tällä kertaa minusta ei tullut hyvää isosiskoa. Vihasin heitä välillä erittäin voimakkaasti. He laskivat kotielämän viihtyvyyttä valehtelematta 50 %. Iän ja sukupuolieron takia meillä ei ollut mitään yhteistä. Olin kyllin myötätuntoinen tajutakseni lasten nöyryyttävän ja epätoivoisen aseman. Mutta en ollut kyllin kypsä sopeutumaan, auttamaan heitä tai edes pitämään heistä. Näin, että lapsen asema on karmea. Opin, ettei mikään ole itsestään selvää. Elämäntapamme kasvatti sosiaalista omaatuntoa. Opetti jakamaan, sopeutumaan, elämään hyvin erilaisten ihmisten kanssa, hyväksymään. Omituinen taustani on voimani.” (Laurila 1993, 172 – 173.)

Sijaissisaruksilla ei yleensä ole minkäänlaisia verisiteitä tai sukulaisuussuhteita keskenään. Tämä aiheuttaa usein tunteen, ettei toisesta tarvitse välittää,

häntä ei tarvitse ymmärtää tai auttaa. Häntä kohtaan ei ole minkäänlaisia velvoitteita, koska hän ei ole sukua. Tällöin kestäväen tunnesuhteen luominen on paljon hankalampaa. Kaikissa tapauksissa, tulipa lapsista sisarusten kaltaisia tai pahimpia vihamiehiä, prosessi opettaa ja antaa paljon kaikille osapuolille. Parhaimmillaan se opettaa lapsille hyviä arvoja ja uusia elämänasenteita sekä uudenlaista suhtautumista muiden auttamiseen. (Laurila 1993, 169 – 170.)

4.4 Hyvän vuorovaikutussuhteen merkitys kehitykselle

Hyvän vuorovaikutussuhteen merkitykset kehitykselle on huomattavissa jo muutaman viikon ikäisenä. Lapsen ensimmäinen vuorovaikutuksellinen tehtävä on orientoituminen toista ihmistä kohti. Tässä kohtaa lapsen äidillä on suuri merkitys, sillä lapsi ottaa yleensä ensimmäisenä katsekontaktia juuri äitiinsä. Äidin tehtävänä on ottaa lapseen mahdollisimman paljon kontaktia sekä katseella, että puheella. (Kalland 2004, 126.) Luomalla hyvä vuorovaikutussuhde jo lapsen ollessa vauvaiässä, voidaan pyrkiä takaamaan lapselle hyvä ja tasapainoinen elämä, ilman psyykkisiä ongelmia (Hermanson 2012). Lapsen ja vanhemman välisen hyvän vuorovaikutussuhteen avulla kehittyvät lapsen neurobiologiset, tunne-elämä, kognitiiviset ja sosiaaliset taidot. (Varhainen vuorovaikutus.)

Varhaisella vuorovaikutuksella on tutkittu olevan merkitystä lapsen aivojen kehittymiseen. Vuorovaikutuksesta syntyvät tunnekokemukset vaikuttavat aivojen ja mielen järjestykseen ja säätelevät vuorovaikutuskokemuksia. Yhdessä emootioiden ja aivojen kehityksen kanssa vuorovaikutus muodostaa kokonaisuuden, joka vaikuttaa lapsen psyykkiseen kehitykseen (Mäntymaa, Luoma, Puura & Tamminen 2003).

5 SIJASPERHEIDEN LASTEN VERTAISTUKIRYHMÄT

Vertaistukiryhmillä tarkoitetaan ryhmää, jossa henkilö voi tavata samassa tilanteessa olevia tai olleita henkilöitä. Sijaisperheiden lapsille tarkoitetuissa vertaistukiryhmissä sekä sijoitetut että biologiset lapset pääsevät tapaamaan toisiaan ja jakamaan omia kokemuksiaan sijaishuollosta. Sijaisperheiden lapsille järjestettyä vertaistukitoimintaa on huomattavan vähän tarpeisiin nähden.

Muihin maihin verrattuna vertaistukiryhmätoiminta on Suomessa vielä hyvin vähäistä. (Perhehoitoliitto.)

Suomen Sijaiskotinuoret SINUT Ry, tarjoaa sekä sijaiskotiperheiden biologisille, että sijoitetuille lapsille vertaistukitoimintaa. SINUT Ry:n vertaistukitoiminta on mm. erilaisia leirejä ja tapahtumia, joissa nuoret saavat omat mielipiteensä julki ja pääsevät vaikuttamaan nuorten osallisuuden lisääntymiseen sijaishuollossa (SINUT). Niin sijoitettujen, kuin perheiden biologisten lasten äänen kuuluuus ja mielipiteiden esille tuominen on erittäin tärkeässä roolissa sijaishuollon ja perhekotitoiminnan kehittämisessä. Usein lapset eivät pääse osallistumaan ja vaikuttamaan prosessiin tarpeeksi, eikä heidän mielipiteitään huomioida sijaisperheen tai sijaislapsen valinnassa. Onnistuneen sijoituksen isona osatekijöinä ovat kuitenkin lapset itse. (Suomen sijaiskotinuoret.)

5.1 Vertaistukiryhmien tarve ja mahdollisuudet

On tärkeää, etteivät lapset jää yksin ajatustensa kanssa. Monesti aikuiselle voi olla vaikea puhua tuntemuksistaan eikä vanhempia haluta rasittaa omilla huoleilla, koska heilläkin on tarpeeksi vaikeaa uuden tulokkaan kanssa. Vanhemmilla ei välttämättä ole tarpeeksi aikaa viettää omien lasten kanssa tai keskittyä siihen, miltä sijoitus heistä on tuntunut. Kaikki aika menee alussa uuden lapsen huomioimiseen ja hänen murheista huolehtimiseen. Sijoitettu lapsi saattaa usein käydä terapiassa, jossa hänellä on mahdollisuus keskustella ammattilaisen kanssa sijoitusta koskevista ajatuksista. Sijoitettu lapsi voi myös kokea itsensä ulkopuoliseksi ja erilaiseksi, eikä hänen ole helppo avautua uusille vanhemmilleen tuntemuksistaan, pelosta ja vihasta, joita mahdollisesti sijoitukseen ja uuteen perheeseen muuttoon liittyy.

Jokainen sijoitettu lapsi suree sijoitustaan omalla tavallaan ja se ilmentyy jokaisen lapsen kohdalla juuri hänelle ominaisella tavalla, mahdollisesti vihana, aggressiona, suruna, sulkeutuneisuutena ja katkeruutena. Tällöin sijaisvanhempien kanssa on vaikea muodostaa rakentavaa keskustelua. Vertaistensa tapaaminen ja keskustelu heidän kanssaan voi auttaa lasta selviytymään sijoituksesta, ja se voi auttaa lasta ymmärtämään sijoituksensa syitä sekä hyväksymään uusi elämäntilanne paremmin. Se tuo tukea ja turvaa sekä tietoisuuden siitä, ettei ole yksin, vaan yksi monista samassa tilanteessa olevista. Biologisille lapsille tapaamiset ja muiden samassa tilanteessa olevien kanssa

keskustelu voi auttaa lasta ymmärtämään, miksi juuri hänen perheensä on ryhtynyt prosessiin mukaan sekä löytämään tilanteen positiiviset puolet ja edut. Hän pääsee näkemään kuinka jotkut lapset ovat kiintyneet ja luoneet hyvän sisarussuhteen sijoitetun lapsen kanssa ja saaneet tästä ikuisen ystävän. Myös suhde omaan sijaissisarukseen voi muuttua tapaamisten avulla läheisemmäksi.

Tapaamisissa lapsi pääsee myös purkamaan ajatuksiaan ja negatiivisiakin tunteuksiaan ihmisille, jotka ymmärtävät häntä ja tunteuksia joita hän käy parhaillaan läpi. Häntä ei tuomita tai käsketä vaieta myöskään ikävistä asioista, joiden esille tuominen perheessä voi olla kiellettyä. Isommille lapsille tällainen yhdessä tekeminen ja keskustelu vertaisten kanssa on hyvä keino päästä puhumaan ajatuksistaan, tapaamaan muita samassa tilanteessa olevia, sekä lähentymään toistensa kanssa.

5.2 Vuorovaikutusleikit vertaistukiryhmien työvälineenä

Pienille lapsille keskustelu ei ole paras keino lähentymiseen ja tilanteeseen sopeutumiseen. Pienikin lapsi voi ymmärtää ja ihmetellä uuden lapsen muuttoa perheeseen, ja sijoitettu lapsi vastaavasti ihmetellä, miksi hän on muuttanut pois kotoa toisen perheen luokse. Pieni lapsi ei kuitenkaan osaa ilmaista tunteitaan ja purkaa ajatuksiaan sanoin, vaan tekemisen ja leikin avulla. Hyvän vuorovaikutuksen kehittyminen on tärkeää pienillä lapsilla, ja vuorovaikutustaitoja on hyvä harjoitella sisarusten kanssa leikin keinoin. Tämä auttaa sijoitettua lasta sopeutumaan perheeseen ja luomaan hyviä sosiaalisia kiintymyssuhteita ihmisiin.

Pienille lapsillekin voisi järjestää erilaisia "vertaistukiryhmiä", joissa tutustutaan muihin samassa tilanteessa oleviin ja erityisesti samassa perheessä asuviin lapsiin lähemmin leikin avulla. Ohjatuissa ryhmissä yhdessä leikkiminen ja tekeminen parantaa lasten välistä vuorovaikutusta, lisää sosiaalisten kontaktien syntymistä ja auttaa luomaan sisarussuhteita biologisten ja sijoitettujen lasten välille. Myös mahdollisiin vuorovaikutuksellisiin ongelmiin ja haasteisiin lasten kanssa on helpompi paneutua leikin keinoin. Vertaisryhmän vetäjän on valittava tilanteeseen ja ikäryhmälle sopivia leikkejä. Erityisesti jotkin leikit vahvistavat positiivista vuorovaikutussuhteen syntyä, luovat yhteenkuuluvuuden tunnetta, kehittävät yhteistyötaitoja ja parantavat luottamusta. Juuri näillä alueilla

monissa sijaisperheissä on haasteita uuden lapsen tultua perheeseen. Mustasukkaisuus, kateus, pettymys, luottamuksen puute ja jakamisen vaikeus, ovat monissa sijaisperheissä kovin yleisiä harmejä. Leikin keinoin mahdollistetaan negatiivisista tunteista luopumista ja vahvistetaan positiivisten kokemusten ja ajatusten syntymistä.

6 VUOROVAIKUTUKSEN TUKEMINEN LEIKIN AVULLA

Vuorovaikutusleikki on leikkiä, jota lapsi ei voi leikkiä yksin. Yleensä mukana on lapsen vanhempi tai muita lapsia. Keskitymme opinnäytetyössämme vuorovaikutusleikkeihin, jossa ohjaajana toimii aikuinen ja leikkijöinä ovat lapset.

Vuorovaikutusleikkien avulla pyritään luomaan hyviä vuorovaikutussuhteita ryhmän jäsenien välille. Vuorovaikutusleikkien avulla voidaan poistaa lasten pelkoja, ja pyrkiä lisäämään lasten itseluottamusta. (Tutustumis-, vuorovaikutus ja nimileikit.) Vuorovaikutusleikeistä onkin tutkittu olevan eniten hyötyä lapsille, jotka ovat kohdanneet elämässä traumoja ja tarvitsevat sekä itseluottamusta, että luottamusta muihin ihmisiin. (Isokangas & Juopperi 2012.)

6.1 Leikin vaikutus vuorovaikutussuhteen kehittymiseen

Ajateltaessa lapsen kognitiivista, emotionaalista ja sosiaalista kehitystä on leikki erityisen tärkeää. Leikkiessään lapsi oppii monia hyviä taitoja. Vuorovaikutustaitojen kannalta tärkeimmiksi osoittautuivat yhteistoiminnan ymmärtäminen, sääntöjen ymmärtäminen sekä omien tunteiden säätely. (Leikin merkitys lapselle.) Leikitilanteissa eteen voi tulla odottamattomia asioita, kuten leikkiminen itselle vieraampien ihmisten kanssa ja pettymysten sieto. Vuorovaikutusleikit opettavat lasta ymmärtämään sosiaalista vuorovaikutusta, muokkaavat lasten moraalialia ja omia arvoja sekä auttavat lasta sekä vastaanottamaan, että antamaan empatiaa muille lapsille. (Leikin merkitys lapselle.)

6.2 Leikin vaikutus vuorovaikutuksellisiin ongelmiin

Usein sijoitetuilla lapsilla on taustoistaan johtuen puutteelliset vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Yhdessä leikkimisen taidot, yhteistyön tekeminen, jakaminen ja sääntöjen noudattaminen voi olla heikkoa. Tällöin yhdessä sijaisisarusten kanssa, leikin avulla, harjoitellaan niitä taitoja ja samalla luodaan parempaa suhdetta sisarusten välille. Myös perheen biologisella lapsella voi

olla vaikeuksia hyväksyä uutta lasta kotiinsa, tavaroiden, asioiden ja vanhempien huomion jakaminen voi olla myös hänelle vaikeaa. Mustasukkaisuus ja kateus ovat myös yleisiä tunteita, joita koetaan erityisesti sijoituksen alkuvaiheessa.

Lapselle on ominaista leikkiä, lasta ei useinkaan tarvitse kehottaa leikkimään jotakin, vaan hän itse ryhtyy tekemään jotain mielekästä. Sijoitetulla lapsella leikkiminen voi kuitenkin olla suhteellisen vierasta, varsinkin yhdessä toisen kanssa. Lapset voivat itse hakeutua leikkimään yhdessä ja vuorovaikutussuhteet kehittyvät ajan kanssa luontevasti. Ohjatulla leikillä voi kuitenkin edesauttaa positiivisten kokemusten ja suhteiden syntymistä, sekä poistaa negatiivisia tunteita ja jännitettä sisarusten välillä. On hyvä, jos vanhempi tai molemmat vanhemmat osallistuvat leikkiin yhdessä lasten kanssa. Näin vanhemmat voivat tarkkailla lasten toimintaa sekä osoittaa huomioivansa ja välittävänsä kaikista perheen lapsista tasapuolisesti. Tämä voi vähentää myös mustasukkaisuutta, jota vanhempien huomiosta taisteleminen saa aikaan.

Ohjattuja leikkejä leikkimällä lapset oppivat noudattamaan sääntöjä joita leikki onnistuakseen vaatii. Yhteistyötä ja jakamista vaativat leikit ovat hyviä kehittämään yhteistyötä ja edistämään yhteenkuuluvuuden tunnetta. Onnistuneen sijoituksen ja lasten hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että lapset luottavat toisiinsa, kokevat olevansa samaa perhettä ja pystyvät toimimaan yhdessä ilman suurempia kiistoja. Pettymyksiä ja pieniä kiistoja lasten välille varmasti tulee, niin kuin kaikissa useamman lapsen perheessä. Olisi hyvä, jos vanhemman ei tarvitsisi puuttua tilanteisiin vaan lapset saisivat selvitettyä kiistansa keskenään. Välillä riidat vaativat kuitenkin aikuisen väliintuloa, jolloin on tärkeää kuunnella kaikkia osapuolia ja keskustella riidasta rakentavasti. Vanhempi ei saa asettua riidassa kummankaan puolelle ja syyllistää toista lasta riidan aloittamisesta. Tämä lisää katkeruuden, kateuden ja mustasukkaisuuden tunteita lapsien välillä entisestään.

Kun lapset leikkivät ja tekevät asioita yhdessä, on vanhemman kannustus tärkeää, se rohkaisee lasta toimimaan ja kasvattaa tämän itseluottamusta. Pienet leikkimielistä kilpailua vaativat leikit voivat lähentää perhettä hauskan ajanvieton merkeissä, se myös kasvattaa pettymysten sietokykyä lapsilla. Lasten on hyvä leikin avulla oppia sietämään ja käsittelemään pettymyksiä ja ajatusta siitä, ettei kaikki aina mene juuri tahtomallaan tavalla. On tietysti tärkeää,

että sijoitettu lapsi ei joudu kokemaan leikkiessään pelkkiä pettymyksiä ja mahdollisesti nöyryytyksen tunnetta, sillä hän on voinut kokea tämän tyyppisiä kielteisiä tunteita edellisessä perheessään tarpeeksi.

Parhaimmillaan yhdessä leikkiminen ja tekeminen lähentää koko perhettä niin, ettei kukaan tunne itseään ulkopuoliseksi vaan kaikki tuntevat olevansa osa samaa yhtenäistä perhettä. Hyvien suhteiden luomisen ja positiivisen kanssakäymisen avulla sijoitettu lapsi voi päästä eroon ahdistuksestaan ja negatiivisista tunteistaan, joita sijoitukseen ja uuteen perheeseen liittyy. Hyvä ja tasapainoinen arki vaikuttaa lapsen kehitykseen ja kasvuun vahvistamalla lapsen hyviä piirteitä.

6.3 Ennaltaehkäisevät vuorovaikutusleikit vertaistukiryhmissä

6.3.1 "Ihmispalapeli"

Ihmispalapelissä lapset jaetaan ryhmiin niin, että samassa ryhmässä on aina saman perheen lapsia. Ryhmään kuuluu sekä sijoitettuja lapsia, että perheen biologisia lapsia. Ihanteellinen ryhmän koko on 2–5 lasta, jotta asioiden, esineiden ja eläinten muodostaminen olisi suhteellisen helppoa. Ryhmän vetäjä antaa ryhmille jonkin eläimen, muodon, esineen tai asian, joka ryhmäläisten pitää yhdessä omilla kehoillaan muodostaa. Tyyli on vapaa ja vain mielikuvitus on rajana, kunhan kaikki ryhmän jäsenet osallistuvat kuvion muodostamiseen jollakin tapaa.

On tärkeää, että ryhmässä on saman perheen lapsia, koska leikin avulla yhteistyötaidot kehittyvät, vuorovaikutustaidot paranevat ja luottamus sijaisisarusten välillä kasvaa. Yhdessä tekeminen ja pieni kilpailuhenkisyys oman ryhmän eduksi kasvattaa yhteenkuuluvuuden tunnetta perheen sisällä ja auttaa lapsia toimimaan tiiminä yhteisen edun saavuttamiseksi.

6.3.2 "Äännellen eläinparisi luo"

Leikissä muodostetaan pareja niin, että saman perheen lapset ovat parit keskenään. Ryhmät muodostetaan mielellään niin, että parista toinen osapuoli on sijoitettu ja toinen perheen biologinen lapsi, jos mahdollista. Lapset levittäytyvät ympäri isoa huonetta ja laittavat silmät kiinni. Ryhmän vetäjä käy kuiskaa-

massa jokaiselle lapselle eläimen, jota hänen tulee matkia äänellään. Lapset lähtevät sokkona liikkumaan ympäri huonetta ja äänтелеvät kyseiselle eläimelle ominaisella tavalla, esimerkiksi kana äänтелеe ”kotkotkotkot” –äänellä ja yrittää löytää oman parinsa, joka äänтелеe samalla tavalla. Parin molemmilla lapsilla on sama eläin.

Leikki lisää yhteistyötaitoja lasten välillä. Heidän pitää toimia tiiminä ja tehdä yhteistyötä, jotta parit löytävät toisensa luo. Muita ääniä tai vihjeitä ei saa antaa, mutta jos toinen parista tunnistaa oman parinsa äänestä, vaikka ääntely ei vastaakaan täysin hänen itsensä pitämänsä ääntä, voi hän muuttaa omaa ääntelyään vastaamaan toisen versiota kyseisestä eläimestä. Näin ollen hän helpottaa ja auttaa pariaan löytämään tiensä luokseen.

6.4 Korjaavat vuorovaikutusleikit vertaistukiryhmissä

6.4.1 ”Sokeasti luottaen”

Tässäkin leikissä muodostetaan pareja edellisten leikkien tapaan, sijoitetuista ja biologisista lapsista. Ryhmän vetäjä muodostaa ison alueen, jonka sisälle hän asettelee erilaisia esineitä. Esineet voisivat muodostua lasten omista tärkeistä tavaroista ja leluista, joita he ovat tuoneet mukanaan. Esineet koostuvat ohjaajana vuorossa olevan lapsen tavaroista. Toisen lapsen silmät sidotaan esimerkiksi huivilla. Hänen tehtävänsä on kulkea alueen sisällä ja poimia esineitä mukaansa parinsa antamien ohjeiden mukaan. Poimittuaan esineen käteensä lapsen tehtävänä on arvata, mikä tavara on kyseessä. Ohjaava lapsi voi antaa vinkkejä, kuitenkin paljastamatta suoraan mikä tavara on. Hän voi kertoa tavarasta ja sen merkityksestä itselle. Vasta kun esine on arvattu oikein, voi sokko jatkaa matkaansa seuraavan esineen luo. Ohjeita antava lapsi ei saa astua alueen sisäpuolelle, vaan hänen on huudettava ohjeita kauem-paa. Leikkiä voi vaikeuttaa tai helpottaa lasten iän ja kehitystason mukaan. Esineiden määrään sekä niiden järjestykseen voi vaikuttaa. Myös alueen kokoa voi muuttaa tarpeen tullen pienemmäksi tai suuremmaksi. Kun kaikki esineet on kerätty ja arvattu oikeiksi, vaihdetaan lasten rooleja, jolloin myös esineet alueen sisällä vaihtuvat.

Luottamuksen puute, huonot vuorovaikutustaidot, toisen kuunteleminen ja ymmärtäminen voi olla puutteellista monissa sisarus-suhteissa. Näiden ongel-

mien korjaamista ja taitojen vahvistumista voi edesauttaa leikkien avulla. "Sokeasti luottaen" -leikissä lasten on luotettava toiseen sokeasti. Sokean lapsen on kuunneltava tarkasti ohjeita, joita toinen lapsi hänelle antaa, sekä toimittava tarkasti niiden mukaan, luottaen toisen johdatukseen. Yhteistyöllä ja vuorovaikutuksella on suuri rooli leikin onnistumisen kannalta. Ohjeita antavan lapsen on pyrittävä toimimaan selkeästi ja rauhallisesti, hermostumatta jos toinen toimii ohjeiden vastaisesti. Tällöin kommunikointia on vain parannettava, jotta toinen ymmärtää annettuja ohjeita. Hän johdattaa parinsa itselle tärkeiden esineiden luokse ja antaa toisen tutustua itselle tärkeisiin tavaroihin. Tämä auttaa lasta ymmärtämään, mitkä esineet ovat sijaissisarukselle rakkaita ja miksi. Näin he oppivat tuntemaan toisensa paremmin ja arvostamaan toiselle tärkeitä asioita. Esineiden ja asioiden jakaminen myöhemmässäkin vaiheessa helpottuu

7 TOIMINNALLISEN OSUUDEN SUUNNITTELU JA PROSESSIKUVAUS

Kymenlaakson perhehoitajilta saimme tehtäväksemme järjestää toiminnallista ohjelmaa lapsille perhehoitoliiton 30-vuotisjuhlan ajaksi. Tapasimme kesäkuussa 2014 Perhehoitajat Ry:n edustajan, jonka kanssa keskustelimme tulevasta juhlasta, sen ajankohdasta ja mahdollisesta ohjelmasta. Saimme melko vapaat kädet ohjelman suunnittelussa. Projektia hankaloitti epävarmuus lasten iästä ja lukumäärästä. Tarkoituksena oli järjestää lapsille ohjelmaa juhlan virallisen osuuden ajaksi.

7.1 Toiminnallisen osuuden suunnittelu

Tapasimme tilaajatahon edustajan kesäkuussa 2014, ja saimme tehtäväksi suunnitella ohjelmaa n. 15, alle kouluikäiselle lapselle. Toiminnallisen osuuden kestoksi määriteltiin noin 2 tuntia.

Elokuussa 2014 aloitimme ohjelman suunnittelun. Aloitimme suunnittelemalla tuokiollemme tiettyä teemaa. 30-vuotisjuhlat järjestettiin Kotkassa, Karhulan Hovissa, ja tilasta kuultuamme päätimme koittaa luoda paikkaan mahdollisimman linnamaisen tunnelman. Lopulta kuitenkin päädyimme siihen, että tulisimme jokaisen lapsen kanssa askartelemaan heille nimikruunut, ja näin linnatunnelma olisi taattu. Olimme suunnitelleet, että askartelemme ensin kruunut, ja tämän jälkeen siirtyisimme leikkimään erilaisia vuorovaikutusleikkejä.

Teemansuunnittelun jälkeen paneuduimme vuorovaikutusleikkeihin. Etsimme erilaisia vuorovaikutusleikkejä, ja mietimme mitkä leikit olisivat parhaita ikäryhmällemme. Leikkeihin pyrimme piilottamaan erilaisia vuorovaikutussuhteita kasvattavia elementtejä, kuten luottamus ja pettymysten sietäminen. Suunnitelimme leikeiksi mm. erilaisia tutustumisleikkejä kuten ”minä tykkään”- leikki, sekä ”lankakerä”-leikki. Ryhmäytymis- ja luottamusleikeiksi valitsimme ”neljä jalkaa, kaksi kättä”, ”hedelmäsalaatti”, ja ”kärpässieni”, sekä ”lähden matkalle ja otan mukaan”- leikit. Olimme varanneet myös paljon ylimääräisiä leikkejä, jotta olisimme tarpeen vaatiessa voineet muuttaa suunnitelmaamme.

Kun ohjelman suunnittelu oli valmis, kävimme ostamassa askartelukaupasta erilaisia pahveja, joista tulisimme askartelemaan lapsille nimikruunut. Päätimme, että emme osta esimerkiksi saksia ja kyniä, vaan lainasimme nämä työpaikoiltamme sekä tilaajataholta. Myös leikeissä käytettävät tavarat etsimme omista tavaroistamme, joten emme joutuneet ostamaan kuin pahvit tilaisuutta varten.

Jo suunnitteluvaiheessa pohdimme, että mahdollisesti joutuisimme jakautumaan niin, että toinen ohjaisi askartelua ja toinen leikkiä, sillä emme tienneet varsinaista osallistujamäärää. Koimme haastavaksi sen, että joutuisimme kahdestaan ohjaamaan mahdollisesti suurtakin ryhmää, joka koostuisi osaksi erityislapsista. Pohdimme olisiko ollut mahdollista pyytää muita opiskelijoita apuun mm. vapaavalintaisten pisteiden houkuttelemana, mutta työmäärä projektissamme olisi ollut niin pieni, että siitä opiskelija ei olisi hyötynyt muuten kuin saamalla lisäkokemusta.

Suunnittelun kannalta hankalaksi tekijäksi muodostui ohjelmamme aikataulu, ohjelmalle oli varattu aikaa vain noin 1,5 tuntia, joten tämä rajoitti ohjelman suunnittelua. Toinen suunnittelun kannalta hankala tekijä oli se, että emme tienneet vielä, mikä varsinainen opinnäytetyönaiheemme tulisi olemaan ja kuinka olisimme saaneet hyödynnettyä toiminnallista osuutta mahdollisimman paljon varsinaisessa opinnäytetyössä. Päädyimme kuitenkin järjestämään toiminnallisen päivän ennen ongelmaan paneutumista, sillä tilaajataho oli tilannut toiminnallisen päivän tietyllä rakenteella, joten emme voineet tähän liiemmin vaikuttaa ja näin ollen tämä ei olisi vaikuttanut tutkimusongelman muodostumiseen.

7.2 Toiminnallisen osuuden toteutus

Toiminnallinen päivä järjestettiin lauantaina 11.10.2014 Kotkassa, Karhulan Hovissa. Saavuimme paikalle hyvissä ajoin, ja lähdimme meille varattuun tilaan järjestelemään paikkoja ennen lapsien saapumista. Meille oli varattu kaksi huonetta, ja heti tilat nähtyämme päätimme järjestää tuokion niin, että toisessa huoneessa askartelisimme ja toisessa leikkisimme. Järjestelimme tiloja niin, että saimme toiseen tilaan muodostettua yhden ison pöydän, jonka ääreen puolet ryhmästä mahtuivat askartelemaan. Leikkitilaan järjestimme keskelle tilaa, jotta suunnittelemiemme leikkien vaativat järjestelyt sai tehtyä.

Lapsien saavuttua paikalle olimme hieman yllättyneitä, sillä lapsia tulikin paikalle noin 30, joka oli lähes puolet enemmän kuin mihin olimme varautuneet. Lapset olivat iältään 3–13 vuotta, joten ikähaarukka oli suuri. Päätimme jakautua tilojen väliin niin, että toinen meistä jäi askartelemaan ja toinen leikitti lapsia. Lapset askartelivat itselleen pahvisen kruunun, johon jokainen kirjoitti oman nimensä. Näin me ohjaajatkin pystyimme kutsumaan tarvittaessa lapsia nimeltä. Askartelu oli hyvin suosittua, ja lapset kokivat askartelun selvästi mukavammaksi kuin leikit. Leikkien ohjaaminen oli haastavaa lapsien laajan ikähaarukan vuoksi, ja suurin osa vanhemmista lapsista oli vastahakoisia osallistumaan leikkeihin, sillä ne oli suunnattu hieman nuoremmille osaanottajille. Huomasimme myös, että kaikista nuorempien lapsien oli vaikeaa keskittyä ohjattuihin leikkeihin, ja he lähinnä hakeutuivat leikkimään itsekseen.

Toiminnalliseen osuuteen varattu aika kului nopeasti, ja vanhemmat tulivatkin hakemaan lapsensa alakertaan syömään. Lasten mennessä syömään jäimme me siivoamaan jälkiä ja vaihtamaan kuulumisia ja ajatuksia opinnäytetyöstä tilaajatahon kanssa.

7.3 Toiminnallisen osuuden arviointi

Toiminnallinen päivä sujui kokonaisuudessaan hyvin, saimme lapsilta hyvää palautetta ja suurin osa lapsista näytti viihtyvän tuokiossamme. Haastavinta oli lapsien suuri ikähaarukka. On vaikeaa miellyttää samaan aikaan sekä pieniä lapsia että varhaisteinejä. Pienet lapset ovat aina ottaneet mallia isommista, ja niin kävi myös tälläkin kertaa. Joissakin leikeissä huomasin, että kun vanhemmat eivät tahtoneet leikkiä, niin myös nuorempien innostus lopahti.

Haasteeksi muodostui myös se, että meitä ohjaajia oli vain kaksi. Jakaannuimme tilojen välille, ja jos tilassa syntyi konflikteja lasten kesken, oli ohjaajan jätettävä muut lapset keskenään ja lähdettävä selvittämään tilannetta. Molemmissa tiloissa olisi myös ehdottomasti tarvittu vähintään toinen ohjaaja lisäksi, sillä noin suurien lapsiryhmien ohjaaminen yksin oli erittäin haastavaa.

Jos tämäntyylisiä tilaisuuksia järjestetään tulevaisuudessa, olisi hyvä selvittää etukäteen tarkasti, kuinka paljon ja minkä ikäisiä lapsia tilaisuuteen osallistuu. Vaikka olimme varautuneet erilaisilla leikeillä ja suunnitelleet mahdolliset tilajaot, osallistujien suuri määrä oli yllätys ja vaikutti toiminnallisen päivän toteutukseen. Jos olisimme tiedäneet, että tilaisuuteen osallistuu myös vanhempia lapsia, olisimme voineet suunnitella myös heille jotakin mieluisempaa ohjelmaa.

8 OHEISMATERIAALIN SUUNNITTELU

Opinnäytetyömme prosessin alusta alkaen tavoitteenamme on ollut muodostaa toiminnallisen osuuden lisäksi konkreettinen tuotos, jota tilaaja voi käyttää tulevaisuudessa hyödykseen. Opinnäytetyömme oheismateriaalina olemme suunnitelleet leikkivihkon ”leikin voimalla kohti parempaa sijaissisaruuutta” -leikkivihko opas vertaistukiryhmänvetäjille. Oheismateriaalin suunnittelu ja toteutus tapahtui samaan aikaan kuin varsinaisen opinnäytetyön kirjoittaminen, joten se syntyi luonnollisesti tukien opinnäytetyötä. Oheismateriaalin muodoksi valikoitui heti vihko, sillä se on käytännössä helppokäyttöisin vaihtoehto.

Oheismateriaaliin olemme koonneet tärkeitä tietoja ryhmänvetäjille, kuten toiminnan onnistumisen edellytyksiä ja ryhmän toiminnan suunnittelun pääkohdat. Varsinaiset leikit olemme jakaneet neljään eri kategoriaan: tutustumisleikkeihin, ongelmanratkaisuleikkeihin, luottamusleikkeihin sekä yhteistyötaitoja vaativiin leikkeihin.

9 POHDINTA

Opinnäytetyömme prosessi toteutui kesäkuun 2014 – huhtikuun 2015 aikana. Aikataulumme ei ollut tiivis, mutta opinnäytetyön aikataulu venyi odotettua pidemmäksi. Osittain aikataulun venymiseen vaikutti toiminnallisen päivän ajankohta, sillä sitä ennen emme voineet teoriaosuuteen paneutua, koska päätimme järjestää toiminnallisen osuuden ennen tutkimusongelman muodosta-

mista. Toiminnallisen päivän ajankohtaan emme voineet vaikuttaa, sillä se oli vain yksittäinen tapahtuma. Toiminnallinen osuus oli liian lyhyt varsinaiseksi opinnäytetyön aiheeksi, ja ei vastannut meidän odotuksiamme ja tarpeitamme aiheen suhteen. Ongelmaksi koitui tutkimusongelman muodostuminen, ja tämän takia emme päässeet aloittamaan kirjoitusprosessia silloin kun olisimme halunneet. Olemme kirjoittaneet opinnäytetyön yhdessä, emmekä ole jakaneet erillisiä osioita keskenämme. Yhteisen ajan löytäminen oli hankalaa, mutta kokonaisuuden vuoksi emme halunneet jakaa liikaa osioita. Päädyimmekin varamaan kalentereistamme muutaman viikon, jonka aikana muodostimme kirjallisen tuotoksemme. Tiivis kirjoitusaikataulu näkyy työstä, ja olisi ollut viisaampaa kirjoittaa pidemmällä aikavälillä paremman lopputuloksen saavuttamiseksi. Yhdessä opinnäytetyön kirjoittaminen oli antoisa kokemus, sillä kirjoittamisen lomassa pystyimme samalla pohtimaan aihetta yhdessä ja uusia ideoita syntyi koko ajan.

Lähteiden löytäminen oli haastavaa, sillä aihetta on aiemmin tutkittu todella vähän. Tämän vuoksi opinnäytetyömme sisältää paljon omaa pohdintaa. Suurin osa lähteistämme on kirjallisia, mutta osa lähteistä on jo vanhoja eikä niiden paikkaansa pitävyydestä voi nykypäivänä olla varma. Internet-lähteet on otettu luotettavista lähteistä, ja ne ovat tuoreempia kuin kirjalliset. Olemme pohtineet, että olisi ollut mielenkiintoista perehtyä laajemmin aiheeseen ja sisarusten välisiin suhteisiin. Emme kuitenkaan voineet omassa opinnäytetyössämme sitä tehdä, sillä muuten aihe olisi mennyt liian laajaksi. Huomasimme myös, että sisarusten välisiä vertaistukiryhmiä on liian vähän tarpeeseen nähden. Sen vuoksi rakensimmekin opinnäytetyön oheismateriaalin leikkivihkon, jota toivomme käytettävän Kymenlaakson Perhehoitajien järjestämissä vertaistukiryhmissä tulevaisuudessa.

Opinnäytetyöprosessin aikana opimme paljon ja tekisimme asioita toisin jos aloittaisimme prosessin uudelleen. Emme kokeneet toiminnallista päivää merkitykselliseksi varsinaisen opinnäytetyön kannalta. Jälkikäteen ajateltuna olisimme tahtoneet pitää toiminnallisia päiviä useampia, ja näin saada enemmän konkreettista tietoa jota hyödyntää opinnäytetyössämme. Lähteinä olisimme myös tahtoneet käyttää esimerkiksi lasten ja perheiden haastatteluja.

Tulevaisuudessa toivomme, että lasten välisiä suhteita tutkittaisiin enemmän. Erityisen tärkeää olisi keskittyä biologisten lasten huomiointiin sijaisperheissä. Toivomme, että opinnäytetyöstämme ja sen oheismateriaalista on hyötyä sekä lapsille ja perheille, kuin myös erilaisille järjestöille ja yhdistyksille.

LÄHTEET

- Alijoki, E. 1998. Pesästä pieni ponnistaa. Lasten varhaisten vuorovaikutustaitojen tukeminen. Rauma: Kirjayhtymä Oy.
- Hakkarainen, P., Kuukkanen, M., & Piispanen, H. 2012. Parasta perhehoitoa. Perhehoidon tietopaketti. Keuruun laatupaino.
- Hermanson, E. 2012. Varhainen vuorovaikutus ja itsetunnon kehitys. Terveyskirjasto. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=kot00302 [Viitattu 12.3.2015.]
- Isokangas, R., Juopperi, A. 2012. ”Ai täkö on merkityksellistä” Vanhempien ja päiväkodin työntekijöiden kokemuksia vuorovaikutusleikistä. Centria ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
- Kalland, M. 2004. Vauvan ja lapsen kehityksellisten tarpeiden huomioiminen lastensuojelussa. Teoksessa: Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään, Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, s. 119–140.
- Ketola, J. 2008. Lasten ja nuorten perhehoito. Teoksessa: Ketola, J. (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Juva: PS-kustannus, s. 27–60.
- Ketola, J. 2008. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa: Ketola, J. (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Juva: PS-kustannus, s. 15–26.
- Laurila, A. 1993. Lainaksi annettu lapsi: sijaishoti kokemuksia ja ajatuksia. Helsinki: kirjapaja.
- Leikin merkitys lapselle. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/lasten_leikit/leikin_merkitys_lapselle/ [Viitattu 13.3.2015.]
- Mäntymaa, M., Luoma, I., Puura, K., & Tamminen, T. 2003. Tunteet, varhainen vuorovaikutus ja aivojen toiminnallinen kehitys. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. Saatavissa: <http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo93467.pdf> [Viitattu 12.3.2015.]
- Norio-keskus. Tietolehtiset. Saatavissa: <http://www.norio-keskus.fi/files/4613/7717/7136/FAS.pdf> [Viitattu 19.3.2015.]
- Perhehoitoliitto. Emotiaalinen tuki. Saatavissa: http://www.perhehoitoliitto.fi/perhehoito/perhehoidon_tuki/emotionaalinen_tuki [Viitattu 7.3.2015.]
- Sijaishuollon kustannukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelukasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-kustannukset> [Viitattu 19.3.2015.]
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Perhehoito. Saatavissa: http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/sosiaalipalvelut/perhehoito [Viitattu 19.3.2015.]

Suomen sijaiskotinuoret. Sinut Ry. Saatavissa: <http://www.sinut.fi/sinut> [Viitattu 10.3.2015.]

Tutustumis-, vuorovaikutus- ja nimileikit. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Saatavissa: http://www.mll.fi/vanhempainnetti/lasten_leikit/tutustumisleikit/ [Viitattu 13.3.2015.]

Vainio, A. 2009. Vuorovaikutustaidot. Terveyskirjasto. Saatavissa: http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00034&p_teos=onn&p_selaus= [Viitattu 12.3.2015.]

Valkonen, L. 2014. Sijaisvanhemmat. Turku: Winbase Oy.

Varhainen vuorovaikutus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastenneuvolakasikirja/ohjeet-ja-tukimateriaali/menetelmat/psykososiaalinen-kehitys/vavu> [Viitattu 11.3.2015]

Vilka, H. 2010. Toiminnallinen opinnäytetyö. Saatavissa: http://vilka.fi/hanna/Toiminnallinen_ont.pdf [Viitattu 18.3.2015.]

“LEIKIN VOIMALLA KOHTI PAREMPAA SI- JAISSISARUUTTA”

Leikkivihko opas vertaisryhmän vetäjille

SISÄLLYSLUETTELO

- 1 TURVALLINEN RYHMÄ JA ONNISTUMISEN OSATEKIJÄT
- 2 RISKIT JA UHAT EPÄONNISTUMISELLE
- 3 RYHMIEN OHJELMAN SUUNNITTELU
- 4 PÄIVÄN PURKU
- 5 TUTUSTUMISLEIKKEJÄ
- 6 ONGELMANRATKAISU LEIKKEJÄ
- 7 LUOTTAMUSLEIKKEJÄ
- 8 YHTEISTYÖTAITOJA VAATIVIA LEIKKEJÄ

1 TURVALLINEN RYHMÄ JA ONNISTUMISEN OSATEKIJÄT

Turvallisuus syntyy luottamuksesta, avoimuudesta, hyväksynnästä ja tuen antamisesta. Vuorovaikutusleikit "tekosyy" kontaktin luomiseen. Ryhmät auttavat yhteishengen ja yhteistyökyvyn kasvattamisessa, sekä toisen luottamuksen saavuttamisessa. Yhdessä tekeminen on väylä vaikeistakin asioista puhumiseen. Mahdollisuus itsetuntemuksen ja itsetunnon kohottamiseen hauskuuden ja oivaltamisen avulla. Itsensä lisäksi uutta opitaan myös toisilta. Ryhmissä opitaan myös kärsivällisyyttä ja ymmärrystä toisia lapsia kohtaan. Omien pelkojen kohtaaminen ja voittaminen on osa ryhmäytymistä ja vuorovaikutustaitojen kehittymistä.

Ohjaajan ominaisuuksilla ja taidoilla on merkitystä ryhmän toiminnan kannalta. Vetäjällä on hyvä olla kokemusta lapsiryhmien vetämisestä, sekä mielellään perhekoti toiminnasta. Ohjaajan tulee sietää kielteisiäkin tunteita ja antaa tilaa lasten erilaisille tunteille. Empatia- ja kuuntelukyky on tärkeitä ominaisuuksia turvalliselle aikuiselle. On tärkeää antaa aikaa lapsille toimia ilman kiirettä ja kannustaa lapsia toimimaan yhdessä. Lasten kanssa kaikki ei aina mene suunnitelmien mukaan, joten hyvä tilannetaju ja joustokyky ovat olennaisia ryhmän vetämisessä. Myös yllättävistä tilanteista selviäminen on hyvä hallita. Ohjeistusta on hyvä harjoitella etukäteen, jotta se olisi mahdollisimman selkeää ja yksinkertaista. Ohjeita ja neuvoja on hyvä antaa läpi leikkien ja tehtävien. Kannustaminen ja rohkaisu on myös tärkeää, jotta jokainen saisi mahdollisimman hyvän kokemuksen ja hyötyisi juuri niistä asioista joita leikeillä yrittään harjaannuttaa.

2 RISKIT JA UHAT EPÄONNISTUMISELLE

Jos tehtävät ovat liian vaikeita ja haastavia, syntyy herkästi epäonnistumisen tunteita jotka eivät ole tavoitteen kannalta toivottavia. Liika vaikeus voi saada lapset turhautumaan, ja halu luovuttaa sekä syyttää toisia epäonnistumisesta on mahdollista. Pieni kilpailuhenkisyys on hyvästä, varsinkin kun saman perheen lapset toimivat yhdessä. Se lisää yhteenkuuluvuuden tunnetta ja halua toimia tiiminä. Liika kilpailuhenkisyys sen sijaan voi aiheuttaa erimielisyyksiä lasten välillä sekä johtaa syytöksiin. Lasten toimimisen pitää lähteä omasta halusta, kannustaa voi mutta ei pakottaa. Pakottaminen saa lapset entistä etäisemmiksi toisistaan.

3 RYHMIEN OHJELMAN SUUNNITTELU

Hyvä suunnittelu on onnistuneen ohjelman perusta. Suunnittelu tukee ohjelman ja päivän tavoitteiden toteutumista. Se myös sallii ja mahdollistaa muutokset, kuitenkin niin että perusteemat ja tavoitteet säilyvät. Suunnittelun pohjana on tavoitteiden asettaminen, jossa oleellista on kohderyhmä. Perhekotien lasten vertaistukiryhmien tavoitteena on leikin ja yhdessä tekemisen avulla vaikuttaa lasten, erityisesti sijaissisarusten väliseen vuorovaikutukseen ja auttaa heitä lähentymään keskenään, sekä samalla saamaan vertaistukea muilta samassa tilanteessa eläviltä. Ryhmien avulla pyritään vaikuttamaan myös ongelmiin joita mahdollisesti perheissä sisarusten välillä vallitsee, kuten mustasukkaisuus, luottamus vaikeudet, kateus ja niin edelleen.

On tärkeää tehdä valmisteluja ennen ryhmän kokoontumista. Paikka valinta ja mahdolliset valmistelut paikan päällä on hyvä tehdä ajoissa. Aloitustilanteessa on hyvä muistaa, että ryhmäyttäminen ja ryhmäläisten tavoitteiden saavuttamisen mahdollistaminen on ryhmän turvallisuuden lisäämistä. Turvallisuuden tunteen luominen on lasten kanssa tärkeää. Sopivan rento ote ja ympäristö auttaa lapsiakin rentoutumaan ja heittäytymään ennakkoluulottomasti mukaan. Ryhmän tarkoituksesta ja päivän kulusta sekä mahdollisesti tavoitteista

puhuminen alussa voi ryhmän toiminnan kannalta olla hyväksi. On hyvä aivan aluksi myös hieman tutustua toisiinsa ja esittäytyä ryhmäläisille esimerkiksi jonkin tutustumisleikin myötä. Näin alun jännitys laukeaa. Myös tuntemuksista ja odotuksista joita kullakin lapsella päivään liittyy, on hyvä keskustella aluksi, jos lapset vain itse haluavat jakaa ajatuksiaan muiden kanssa.

4 PÄIVÄN PURKU

Päivän kulkua ja tuntemuksia on hyvä yhdessä purkaa päivän loppuun. Keskustelu voi olla vapaata, tai ryhmän vetäjä voi esittää kysymyksiä lapsille. "Miltä tuntui toimia yhdessä?", "Miten yhteistyö sujui?", "Mitä olisi voinut tehdä paremmin?" "Mitä opitte itsestänne/toisistanne?", "Mitä opitte - mitä voi siirtää arkipäivän tilanteisiin?".

Epäonnistumiseen ja negatiivisiin ajatuksiin liittyvistä tunteista on myös hyvä keskustella. Joissakin lapsissa vertaisryhmä saattaa aiheuttaa noloutta, häpeää, avuttomuutta, vihaa, ihmettelyä, hämmennystä, motivaation puutetta, pettymystä, uhmaa, uupumusta yms. Näistä tuntemuksista on hyvä keskustella ja tehdä lapsille selväksi että kaikenlaiset tunteet ovat oikeutettuja. Toisille ryhmästä on enemmän apua ja iloa kuin toisille.

Myönteisellä palautteella on suuri vaikutus erityisesti lapsiin. Positiivinen palaute tuottaa iloa, lapsen itsetunto vahvistuu, itseluottamus- ja arvostus lisääntyy sekä usko itsessä oleviin muihinkin mahdollisuuksiin lisääntyy. Sisarukset kokevat myös yhteenkuuluvuuden tunnetta kun saavat hyvää ja rakentavaa palautetta toiminnastaan. Myös kyky nähdä hyviä ominaisuuksia ja puolia juuri omassa parissa, kehittyy. Sisarusten väliset suhteet ja luottamus toiseen lujittuvat hyvän kokemuksen myötä. Myönteisellä palautteella on vaikutusta paitsi yksilöön, myös ryhmään ja sen toimintaan. Ryhmän, jolla voidaan viitata saman perheen sijaissisaruksiin, ilmapiiri paranee, luottamus ja turvallisuus lisääntyy. Myös luovuus ja uskallus ilmaista itseään kehittyy, sekä yleisesti viihtyvyys perheen sisällä lisääntyy ja vuorovaikutustaidot kehittyvät. Negatiivisen palautteen antaminen on taitolaji ja vaatii ryhmän vetäjältä tilannetajua sekä ryhmän ja tavoitteiden huomioimista. Joskus negatiivisen ja kehittävän palautteen antaminen on paikallaan, mutta hänen tulee miettiä tarkkaan onko se

ryhmän kohdalla tarpeellista ja järkevää, vai voisiko ryhmä tai jotkin tietyt lapset jopa hyötyä siitä.

5 TUTUSTUMISLEIKKEJÄ

Minä olen minä pidän

Lapset asettuvat ringiin. Ohjaajalla voi olla esimerkiksi pallo, jonka tarkoitus on kiertää ringissä lapselta toiselle. Ohjaaja aloittaa sanomalla oman nimensä ja jonkin asian josta pitää tai joka kuvaa häntä, mutta niin että se alkaa samalla kirjaimella kuin hänen oma nimensä. Esimerkiksi "Minä olen Sanna ja minä pidän suklaasta". Sitten hän heittää pallon jollekin lapselle ja lapsi kertoo ryhmälle oman nimensä ja jonkin asian mistä pitää. Jos lapsen on kovin hankala keksiä oman nimensä ensimmäisellä kirjaimella alkavaa asiaa josta hän pitää, voi muut yrittää auttaa lasta keksimisessä. Leikin tarkoituksena on oppia muiden nimiä ja oppia asioita joista he pitävät.

Vessapaperi

Lapset istuvat piirissä. Ohjaaja kertoo, että vessapaperin saannissa on vaikeuksia, joten jokaisen on varattava siitä itselleen sinä päivänä tarvitsemansa määrä. Ohjaaja laittaa vessapaperirullan kiertämään ja lapset ottavat jokainen mielensä mukaan paperia itselleen. Kun rulla on kiertänyt kaikilla, kertoo leikin ohjaaja että vessapaperin saannissa ei olekaan vaikeuksia, vaan jokaisen on kerrottava itsestään yhtä monta positiivista asiaa kuin on ottanut paperinpaloja. Jokainen kertoo siis vuorollaan itsestään asioita ja ominaisuuksia, joita pitää hyvänä. Näin leikkijät oppivat tuntemaan toisiaan paremmin. Itsensä kehuminen on myös tunnetusti vaikeaa, joten leikki parantaa myös itseluottamusta.

6 ONGELMANRATKAISU/HOKSAAMISLEIKKEJÄ

Arvaa tunne

Jokainen lapsi esittää vuorollaan äänettömästi leikinohjaajan antaman tunteen (esimerkiksi vihainen, rakastunut, kateellinen, mustasukkainen, iloinen, surullinen, pettynyt, yms.) Toiset yrittävät arvata mitä tunnetta lapsi esittää. Erilaisien tunteiden läpikäyminen on tärkeää lapsille, erityisesti perhekodin lapsille. Näin he pääsevät tekemään omia tulkintojaan erilaisista tunnetiloista.

7 LUOTTAMUSLEIKKEJÄ

Sokeasti luottaen

Leikissä muodostetaan pareja, sijoitetuista ja biologisista lapsista. Ryhmän vetäjä muodostaa ison alueen, jonka sisälle hän asettelee erilaisia esineitä. Esineet voisivat muodostua lasten omista tärkeistä tavaroista ja leluista, joita he ovat tuoneet mukanaan. Esineet koostuvat ohjaajana vuorossa olevan lapsen tavaroista. Toisen lapsen silmät sidotaan esimerkiksi huivilla. Hänen tehtävänsä on kulkea alueen sisällä ja poimia esineitä mukaansa parinsa antamien

ohjeiden mukaan. Poimittuaan esineen käteensä lapsen tehtävänä on arvata mikä tavara on kyseessä. Ohjaava lapsi voi antaa vinkkejä, kuitenkin paljastamatta suoraan mikä tavara on. Hän voi kertoa tavarasta ja sen merkityksensä

itselle. Vasta kun esine on arvattu oikein, voi sokko jatkaa matkaansa seuraavan esineen luo. Ohjeita antava lapsi ei saa astua alueen sisäpuolelle, vaan hänen on huudettava ohjeita kauempaa. Leikkiä voi vaikeuttaa tai helpottaa lasten iän ja kehitystason mukaan. Esineiden määrään, sekä niiden järjestykseen voi vaikuttaa. Myös alueen kokoa voi muuttaa tarpeen tullen pienemmäksi tai suuremmaksi. Kun kaikki esineet on kerätty ja arvattu oikeiksi, vaihdetaan lasten rooleja, jolloin myös esineet alueen sisällä vaihtuvat. Yhteistyöllä ja vuorovaikutuksella on suuri rooli leikin onnistumisen kannalta.

8 YHTEISTYÖTAITOJA VAATIVIA LEIKKEJÄ

Ihmispalapeli

Ihmispalapelissä lapset jaetaan ryhmiin niin, että samassa ryhmässä on mielellään saman perheen lapsia. Ryhmään kuuluu sekä sijoitettuja lapsia, että perheen biologisia lapsia. Ihanteellinen ryhmän koko on 2-5 lasta, jotta asioiden, esineiden ja eläinten muodostaminen olisi suhteellisen helppoa. Ryhmän vetäjä antaa ryhmille jonkin eläimen, muodon, esineen tai asian, joka ryhmäläisten pitää yhdessä omilla kehoillaan muodostaa. Tyyli on vapaa ja vain mielikuvitus on rajana, kunhan kaikki ryhmän jäsenet osallistuvat kuvion muodostamiseen jollakin tapaa. Kaikilla ryhmillä on oma näkemyksensä, parasta "palapeliä" ei ole, mutta kannustaminen ja positiiviset kommentit ryhmien muodostamista kuvioista on hyväksi.

Äännellen eläinparisi luo

Leikissä muodostetaan pareja niin että saman perheen lapset ovat parit keskenään. Mielellään niin, että parista toinen osapuoli on sijoitettu ja toinen perheen biologinen lapsi, jos mahdollista. Lapset levittäytyvät ympäri isoa huonetta ja laittavat silmät kiinni. Ryhmän vetäjä käy kuiskaamassa jokaiselle lapselle eläimen, jota hänen tulee matkia äänellään. Lapset lähtevät sokkona liikkumaan ympäri huonetta ja äänтелеvät kyseiselle eläimelle ominaisella tavalla, esimerkiksi kana äänтелеe "kotkotkotkot" -äänellä ja yrittää löytää oman parinsa, joka äänтелеe samalla tavalla. Parin molemmilla lapsilla on sama eläin. Lasten on tehtävä yhteistyötä, jotta löytävät oman parinsa luokse.

Neljä jalkaa, kaksi kättä

Leikissä lapset jaetaan ryhmiin. Hyvä ryhmän koko, lasten kokonaisuudesta riippuen, olisi n. 4 lasta per ryhmä. Ryhmän vetäjä sanoo kuinka monta mitäkin ruumiinosaa pitää koskettaa lattiaa, esimerkiksi viisi jalkaa ja kolme kättä. Tällöin jokaisen ryhmän on toimittava yhdessä niin, että heidän ryhmästään vain 5 jalkaa ja kolme kättä koskettaa lattiaa. Heidän on mietittävä miten "ylimääräiset jalat" saadaan ilmaan niin etteivät ne kosketa lattiaa. Leikkiä on helppo helpottaa tai vaikeuttaa lasten tason ja ryhmien koon mukaan. Leikkiin voi ottaa myös muita ruumiinosia kuin kädet ja jalat, esimerkiksi polvet, maha, selkä yms. Leikki kehittää yhteistyötaitoja ja luottamusta ryhmäläisiin.